



ORTA ASYA'DA İSLÂM

TEMSİLDEN FOBİYE

CİLT: I

TANIMADAN TANIMLAMAYA

EDİTÖR

DR. MUHAMMET SAVAŞ KAFKASYALI



Ankara-Türkistan, 2012



Tanrısız Bir Düzen Kurgusu: Uluslararası İlişkiler ve Orta Asya'ya Yansıması

Dr. Muhammet Savaş Kafkasyalı

Dr., Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi/
Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ÖZET

Modern uluslararası ilişkiler, temelleri Avrupa'nın yaşadığı Reform, Rönesans ve Sanayi Devrimi tecrübelerini de kapsayan Aydınlanma düşüncesine dayanan, yapısı ve özellikleri itibarıyla Batı merkezlidir. Bunun ötesinde, modern uluslararası sistemin yönlendireni de son iki üç asırdır Batılılar olduğu için Batı merkezcidir.

Ortaçağ'ın karanlık yapısından kurtarabilecek ve tekrar böylesine bir karanlığa düşmeye engel olacak mekanizmalarla donatılan yeni düzeni önceki/eski dönemlerden ayıran en önemli unsur olan modern devlet, egemen oluşuyla hem önceki dönemlerden farklı hâle gelmiş hem de sahip olduğu bu egemenliği ile modern uluslararası ilişkiler sisteminin doğmasını sağlamıştır. Modern ve egemen devlet, yeni ve seküler düzende tanrının yerini almış ve bu temsilden hareketle uluslararası ilişkiler sistemi de

çok tanrılı bir sistem haline gelmiştir. Birbirlerinden kesin olarak belirlenmiş sınırlarla ayrılan ve kendi sınırları dâhilinde mutlak egemen olan devletlerden (bu yazıdaki temsilde tanrılardan) müteşekkil bir uluslararası sistem.

Orta Çağ'ı karanlık olarak gören Avrupalılar, maruz kaldıkları bütün sıkıntılara sebep olduğunu düşündükleri Tanrı'yı öldürmüştür ve bu cinayet modern olma durumunu, modern düşüncüyü, modern toplumu, modern devleti ve modern uluslararası ilişkiler sistemini başlatmıştır. Tanrı ile birlikte tanrılık da ölmüştür ve öldürülen "Yaratan Tanrı"nın yerine mecburen bir tanrı ("yaratılan tanrı") yaratılmıştır.

Modern uluslararası ilişkiler sisteminin umumiyetle başlangıcı olarak gösterilen Westphalia Barışı, burada kullandığımız temsil itibarıyla ve modern uluslararası sistem açısından "yaratılan tanrı"nın doğuşunu/yaratılışını simgelemektedir. Westphalia Barışı ile bir dönem sona ermiş ve öncekinden farklı yeni bir dönem başlamıştır. Westphalia Barışı, devleti Avrupa siyasî sisteminin temel aktörü olarak tanımlamıştır. Bununla beraber, Hristiyanlığın temel ve evrensel öğretileri üzerine kurulu anlayış derinden sarsılmış ve yerini akla dayandırılan bir anlayışa bırakmaya mecbur edilmiştir. Yüzyıllarca devam eden ve hayli sıkıntılara sebep olan Kilise hâkimiyeti ve baskısı neticesinde meydana gelen nefret evvelâ Kilise'ye karşı iken, Kilise'nin baskıcı hâkimiyetine imkân veren gücünü Tanrı'dan ve Tanrı'yı temsilden aldığını iddia etmesi sebebiyle gittikçe Tanrı'ya duyulmaya başlamıştır.

Katolik Kilisesi'nin hakikat olarak kabul ettiklerini evrenselleştirmesinden farksız olarak, kiliseye hatta dine ve tanrıya başkaldıranlar da kendi hakikatlerini evrenselleştirmeye çalışmıştır. Kilisenin, kendi hakikatlerini dayatarak evrenselleştirmeye çalışmasına mukabil modern Avrupalılar, sahip oldukları gücü kullanmaktan başka, bir mecburiyet ve ideal kurgusuyla bütün dünyaya kendisi için doğru ve uygun olanın tek yol olarak göstermiştir.

Başlangıçta Tanrı'nın ve Kilise'nin egemenliğine karşı devletin egemenliğine dayanan, temsildeki adlandırmayla çok tanrılı sistem kusursuz işlemekteydi. Lâkin zaman ilerledikçe, çok sayıda tanrının varlığı, sistemde daha güçlü konuma gelen tanrıların tanrılık sahasını (nüfuz alanını) genişletme arzusuna sebep olmuş ve bu arzunun temini yönünde bir sistem değişimi ihtiyacını doğurmuştur. Modern dönemin sona ermesi, tanrısız bir düzen kurgusu olmasından ötürü sürüklendiği mahkûmiyetten gayrı, bir de sistemin hâkiminin (veya hâkimlerinin) taleplerine cevap vermemesi ve yetersiz kalması yüzünden olmuştur. İşte modern sonrası yani post-modern uluslararası sistem, bu talepleri karşılayabilmesi doğrultusunda inşa edilmektedir.



Post-modernizmin modernizmi aşamamış olması, aşmayı başaramadığından değil, aşması istenmediği içindir ki, adına post-modernizm denmesinin sebebi de budur. Post-modern dönemde, modern uluslararası sistemdeki birbirlerinden kesin sınırlar ile ayrılmış ve kendi sınırları içinde mutlak egemen olan çok sayıda devletten müteşekkil yapı, sistemin en güçlülerinin, “küreselleşme” adı altında tekrar sınırları mümkün mertebe kaldırmak ve küçük tanrıların büyük tanrılara bağlılığını/bağımlılığını artırmak suretiyle, büyük tanrılar karşısında küçük tanrıların yok olması ve nihayetinde bir tek tanrının yeryüzüne hâkim olduğu bir yapının tesis edilmesi öngörülmektedir.

Modern dönemdeki medeniyet/ilerleme/modernleşme merkezli kurguların ve politikaların yerini post-modern dönemde küreselleşme ve bütünleşme merkezli kurgular ve politikalar almıştır. Bugün, tüketime ve bireysel menfaatlerin teminine dayalı popüler kültür ve serbest rekabet esaslı kapitalist-liberal ekonomik sistem, bütün dünya için kaçınılmaz olan ve aynı zamanda ideal olan gibi sunulmaktadır. Refah seviyesini ve rahat yaşayabilme imkânını artıran politikalar en iyi politikalar olarak gösterilirken, evrensel kültür ve değerler karşısında egemenlik, millî kültür, inancın gerekleri ve ahlâkî değerler gittikçe değersiz ve ehemmiyetsiz olarak sunulmaktadır. Post-modern uluslararası sistemin kontrolünü elinde bulunduranların inşa etmeye çalıştığı yapı nihayetinde, kurum ve kuruluşlarıyla şeklen bir devlet yapılanması gibi olmasa bile, fıkren bütün toplumların kendi iradeleriyle tek bir devlet çatısı altında toplanmışçasına hareket edecekleri, evrensel/küresel değerlere dayanarak atılan her adımın ve yönetenlerin verdiği her kararın kendi menfaatleri doğrultusunda olduğuna inanarak, gelecekte hiçbir surette kaygı duymayacakları şekilde yaşayacağı bir yapıdır.

Teorinin var oluş sebebinin ve temel hareket noktasının, yöneldiği meseleyi izah etmeye çalışmak olduğunu düşünürsek, modern uluslararası sistemin nasıl işlediğini ve yapısını izah etmek için geliştirilip ortaya atılmış teorilerin ve yaklaşımların hiç birinin böyle bir kabiliyete sahip olmadığı görülebilecektir. Bütünü görebilmekten yoksun olduğu için, bırakınız sistemdeki aksaklıkların giderilebilmesi için tamir yolları teklif etmeyi, sistemin işleyişindeki değişimleri dahi tespit edememektedirler. Bu hâliyle de sistemin tamircisi gibi bütün bir sistemin işleyişi ve yapısı çerçevesinde zuhur edecek herhangi bir gelişmeyi veya gerilemeyi analiz etmek bir yana, sistemle beraber bu sistemi kurgulayan ve kontrol edenleri onaylama mekanizması olmaktan öteye geçememektedir.

Kaostan kurtulabilmek için sistem dâhilinde düzen arayanın, sistemin doğurduğu kaosun farkına varabilmesi elbette mümkün olamayacaktır. Bugün “Yaratan Tanrı”nın egemenliğine karşı “yaratılan tanrı”nın egemenliğini getiren bir sisteme ait teorilerin, sistemdeki “Yaratan Tanrı” ihtiyacını ortaya çıkaramaması veya “yaratılan tanrı”nın hâkimiyetinin sebep olduğu bozuklukları bulamaması elbette ki tabiidir.

Soğuk Savaş sonrasında Batı'nın, İslâm'ı ötekileştirmesi ve hedef haline getirmesi konusu mevcut teoriler ve yaklaşımlar ışığında anlaşılamadığı için, ancak konunun farklı yönleri hakkındaki tefferruatlar üzerinde düşünceler ileri sürülebilmektedir. Bir yandan İslâm'ın Batı için ne zaman tehdit oluşturduğu sorusu üzerinde durup, bu tehdidin Soğuk Savaş'tan daha öncesine dayandığı söylenirken, bir yandan İslâm'ı çeşitli adlarla tasnif ederek bunlardan hangisinin tehdit oluşturduğu araştırılmıştır. Diğer yandan Batı'nın Hristiyan ve Yahudi temellerinden hareketle, İslâm'ın Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerini tehdit ettiği iddia edilirken, başka bir taraftan da İslâm'ın hayatın farklı alanlarına ilişkin yaklaşımları ve emirleri göz önünde bulundurularak ekonomi veya devlet yönetimi gibi müstakil alanlardaki tehditlerine bakılmıştır. Bunlardan başka iki çeşit yaklaşım daha var ki, diğerlerine nazaran daha geniş perspektifli olmasına rağmen onlar da sistem dairesini aşabilmekten uzak kalmıştır. Birincisi, İslâm'ın değil de Müslümanların veya İslâm Dünyasının Batı için tehdit oluşturduğunu ya da oluşturamayacağını mesele edinen yaklaşımdır. İkincisi ise İslâm'ın Batı'yı tehdit ettiği düşüncesinin gerçeği yansıtmadığı ve İslâm'ın tehdit olarak gösterilmesinin esas tehdidin veya tehditlerin perdelenmesi, gündeme gelmemesi için kullanılan bir strateji olduğu yaklaşımıdır.

Evvelâ, bugün başta ekonomik, siyasî, askerî ve hatta sosyal alanlar olmak üzere birçok bakımdan Batı'ya nazaran geri kalmış ve bu geri kalmışlık sebebiyle ciddi meselelerle karşı karşıya olan, geri kalmışlığın ötesinde sayılamayacak kadar çeşitli hâle gelerek bölünmüş Müslümanların veya İslâm Dünyası'nın Batı için somut bir tehdit oluşturduğunu düşünmek zordur. İslâm'ın tehdit görülme ve gösterilme sebebi, ancak Batılı paradigmaya karşı duran bir zihniyet olmasıyla açıklanabilecektir. Bu zihniyet sağlam bir "Yaratan Tanrı" inancı ve anlayışıyla, Batılı (aynı zamanda hâkim) paradigmanın temelinde yer alan tanrısız bir düzen kurgusuna veya tanrıyı öldüren "yaratılan tanrı" düzenine karşı başkaldırma potansiyeli yüksek tek zihniyet kabul edilmektedir. Öyle ki, birey ve bireyin menfaatlerini esas aldığını söylemesine rağmen, mevcut sistemin kontrolünü elinde tutanların yönetimini kolaylaştırabilmek için toplumların geleneksel değerlerini aşındırarak tedricen yok edecek, bireyi sadece ekonomik açıdan tatmine yöneltmek suretiyle toplumun parçası olarak taşıdığı ve koruması gereken toplumsal değerlerinin olduğunu her geçen gün biraz daha unutturacak bu sömürgeci yapıyı sürdürmeyi hedefleyen Batılı paradigmaya karşı; hayatın her alanında adaleti ve hakkı emreden, herhangi bir kesimin/sınıfın egemenliği ve imtiyazı yanında diğerlerinin haklarının gasp edilmesini kesinlikle yasaklayan zihniyet.

Modern uluslararası sistem içinde yer alan ve sistemin işleyişine mugayir herhangi bir tutum sergilemeyen, hatta tutum seviyesine ulaşmamış fikirler bile ortaya atmayan Orta Asya devletleri, her ne kadar kendilerini sis-



tem dâhillinde yavaş yavaş geliştirmeye ve kalkındırmaya çalışsalar da, sistem tarafından sahip oldukları zihniyet potansiyeli sebebiyle ötekileştirilmiş ve bu anlamda hedefe oturtulmuş durumdadır. Zira yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, modern uluslararası sisteme göre, daha da önemlisi küresel hâkimiyet için kurgulanan “tek tanrılı düzen” açısından tehdit Müslümanlar değil bizatihi İslâm’ın kendisidir ve bu sebeple Orta Asya Müslüman-Türk toplumları/devletleri, inançları ve sahip oldukları köklü zihniyet geçmişi ile potansiyel olarak en yakın tehdit unsurlarından görülmektedir.

GİRİŞ

Modern hayatın en önemli dayanağı olan ve hatta pozitivizmle birlikte dayanak-tan da öte tanrılaştırılan insan aklının (rasyonalitenin) ve onun dini sayılan modern bilimin nasıl bir çıkmaza sürüklendiği ve gelineen noktada bu çıkmazdan nasıl çıkılması gerektiği hususunda Reuben Hersh, “Matematik felsefesinin günümüz problemleri, netice itibarıyla dinin bilimden sürgün edilmesinin sonucudur” demektedir.¹ Çok sayıda paradoksa cevap bulamayan ve ciddi problemlerle karşı karşıya kalan, başta en kesin bilgilere sahip olduğu düşünülen matematik olmak üzere bilimin, akıl yoluyla bu çıkmazdan kurtulacağı düşünülmemektedir. Oysa Tanrının varlığı ve ilmi kabul edildiğinde matematik felsefesini meşgul eden “Sayılar nasıl vardır?”, “Matematiksel doğrular, neden zamandan ve mekândan bağımsız görülmektedir?”, “Matematik gerçek dünyada niçin çalışır?” gibi soruların tamamı ortadan kalkacaktır. Çünkü tanrı için bunlar mesele olamaz.²

Modern bilimi bugün içinden çıkılmaz bir hâle getiren temel sebep, akla ve bilimsel bilgiye güvenirken bile bir ön kabul ile hareket ettiğinin farkında olmamasıdır. Zira “konvansiyonel bilimsel” görüş olarak tarif edilebilecek görüş, matematiği, aklın üstün olduğu ve hislerin işe karışmadığı; kesin olarak bilebildiğimiz ve bildiğimizi bildiğimiz; bugünün doğrularının sonsuza dek doğru olduğu bir alanın en başta gelen örneği olarak görmektedir. Bu görüş dini, tam aksine akıldan etkilenmeyen saf inanç alanı olarak görmektedir. Bu görüşte, bütün dinler eşittir çünkü hepsi de aynı şekilde sınamadan ya da doğrulamadan yoksundur.³

¹ Reuben Hersh, *What is Mathematics, Really?*, New York, Oxford University Press, 1997, s. 122-135.

² Bekir S. Gür, “Matematik Felsefesine Giriş”, Bekir S. Gür (Ed.), *Matematik Felsefesi*, Ankara, Orient Yay., 2004, s. 67.

³ Philip J. Davis, Reuben Hersh, *Matematiğin Seyir Defteri*, çev. Ender Abadoğlu, Ankara, Doruk Yay., 2002, s. 134.

Hersh'e göre matematikçi, hafta içi matematik çalışmalarını yürütürken Platoncu, hafta sonu ne ile uğraştığı sorusuna muhatap olduğunda ise formalist (biçimci) olmaktadır.⁴ Bu çeşitlilik, matematikçinin farklı yollardan aynı hakikate varabilmesinden ziyade, salt akla dayalı bilimin henüz tereddüde mahal vermeksizin mutlak hakikate ulaştırabilmekten uzak olmasındandır. Nitekim aynı mevzuda, sibernetiğin kurucularından meşhur matematikçi Norbert Wiener de fizikçiler için şöyle demektedir: “Modern fizikçi, Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri kuantum teorisyenidir. Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri yerçekimsel rölativite teorisinin öğrencisi olur. Pazar günü ise her ikisi de değildir. Tercihen kendisi olmak üzere, bir kişinin çıkıp bu iki görüş arasında bir bağlantı yakalaması için Tanrı'ya dua etmektedir.”⁵

Matematik ve fizik gibi fen bilimleri böylesine eleştirilere maruz kalırken, kesin bilgidен oldukça uzak olan sosyal bilimlerin nasıl ve ne seviyede kabullerden ibaret olduğu ve hemen her konuda sadece kabullere dayandığı daha kolay anlaşılabilir. Her ne kadar modern bilim ve modern siyaset bilimi, tanrısal bilgiyi ve metafiziği reddettiğini iddia etse de varlığını üzerine inşa ettiği kabulleri gizleyememektedir.

Carl Schmitt, modern devlet kuramının bütün önemli kavramlarının, dünyevileştirilmiş teoloji kavramları olduğunu söylemiş ve misal olarak da her şeye kadir Tanrı'nın yerine mutlak güç sahibi yani egemen devletin (kanun koyucunun) getirilişini vermiştir. Bu dönüştürme sürecinde devletin egemenliği ile tanrının egemenliğini denkleştirebilmek için ise teolojideki mucizenin karşılığı olarak devlet için “olağanüstü hâl” getirilmiştir.⁶ Buradan hareketle de Schmitt, egemen olma durumunu şu veciz ifadeyle tanımlamıştır: “Egemen, olağanüstü hâl karar verendir.”⁷

⁴ Bekir S. Gür, “Matematik Felsefesine Giriş”, s. 66.

⁵ <http://math.furman.edu/~mwoodard/ascquotw.html> (Erişim tarihi: 13.08.2012).

⁶ Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi Yay., 2002, s. 41.

⁷ Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, s. 13.

Burada kullanılan “olağanüstü (olağanüstü hâl)” ifadesi aslında Schmitt'in anlatmak istediğini ortaya koyması bakımından yeterli değildir. Zira bu kelime, Almanca aslında “Ausnahme (Ausnahmestand)” [Bkz: *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, 9. Auflage, Berlin, Duncker & Humblot, 2009, s. 13] ve İngilizce tercümesinde de “exception (state of exception)” olarak kullanılmıştır [Bkz: *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, trans. George D. Schwab, Cambridge, Massachusetts, London, MIT Press, 1985, s. 5]. Yani “Ausnahme”nin Türkçesinin “istisna” veya “olağandışı” olması gerekmektedir. Aksi halde, “olağanüstü”nün verdiği anlam bir hârikülâdeliktir ki, olağanın dışında olup *olağanaltılığı* karşılamamaktadır.



Modern devlet⁸, egemen oluşuyla hem önceki dönemlerden farklı hâle gelmiş hem de sahip olduğu bu egemenliği ile modern uluslararası ilişkiler sisteminin de doğmasını sağlamıştır. Modern ve egemen devlet⁹, yeni ve seküler düzende tanrının yerini almış ve bu temsilden hareketle uluslararası ilişkiler sistemi de çok tanrılı bir sistem haline gelmiştir. Birbirlerinden kesin olarak belirlenmiş sınırlarla ayrılan ve kendi sınırları dâhilinde mutlak egemen olan devletlerden (bu temsilde tanrılardan) müteşekkil bir uluslararası sistem.

Kilise'ye (Katolik Kilisesine), onun tek ve evrensel egemenliğine karşı gelişen fakat daha çok geliştirilen bu devletin, tanrılaştırılarak çok tanrılı bir düzen kurulması, zamanla tabii olarak kendi tanrılığını (tanrısal hâkimiyetini) diğer tanrısal alanlara da yayma arzusunu beraberinde getirmiştir. Modern devlet, modern uluslararası ilişkiler sistemi ve modernitenin merkezde yer aldığı bu dönemdeki düzeni değiştirme ve eksikliklerini, kusurlarını hatta sınırlılıklarını giderme veya aşma girişimi, modernin yerine post-modernin getirilmesine ve modern dönemi bitirerek post-modern döneme geçişe sebep olmuştur. Bu çalışmamızın problematiği olan, temsildeki adlandırmayla, uluslararası ilişkilerdeki tanrıya başkaldırarak kurulan çok tanrılı düzenden tek tanrılı düzene geçişi, bir taraftan zaman ekseninde yaşanan değişimin ve dönüşümün teferruatlarını, diğer taraftan teorik eksende modernden post moderne geçiş sürecinin fikrî temellerini ve üçüncü olarak da bu değişimin ve dönüşümün yapısal unsurlarını ve sistemin yapısına etkisini tespit etmek suretiyle inceleyeceğiz.

1. “Tanrı Öldü!”: Yeni ve Çok Tanrılı Bir Düzen İnşası

Nietzsche, yeni ve insanlığın bütün sıkıntılardan kurtulacağı iddia edilen dönemin (modern dönemin), nasıl yaşandığını ve neticede hangi noktaya gelin-

⁸ Modern devlet hakkında ve devletin zaman içinde geçirdiği değişimler ve gelişmeler hakkında geniş bilgi için bkz: Franz Oppenheimer, *Devlet*, çev. Alâeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Phoenix Yayınları, İstanbul, 2005; Karl Doehring, *Genel Devlet Kuramı*, çev. Ahmet Mumcu, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2002; Yavuz Abadan, *Devlet Felsefesi: Seçilmiş Okuma Parçaları*, Ankara, Ankara Üniversitesi S. B. F. Yay., 1959; Cem Eroğul, *Devlet Nedir*, İmge Yayınları, Ankara, 1990; Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, çev. Şule Kut, Binnaz Toprak, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2001; Faruk Yalvaç, “Devlet”, Atilla Eralp (Der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul, İletişim Yay., 2005, s. 15-52.

⁹ Modern devletin özelliği, egemenliği tekelinde tutmasıdır. Bu tekelin en önemli ifadesi Bodin'e göre [Bkz: Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth*, trans. M. J. Tooley, Oxford, Basil Blackwell, 1955, s. 40-51] kanun yapma ve feshetme gücü, Weber'e göre [Max Weber, “Politics as a Vocation”, H. H. Gerth, C. W. Mills (Eds.), *From Max Weber: Essays in Sociology*, Abingdon, Oxon, Routledge, 1991, s. 77-128] ise meşru olarak zor (cebir) kullanma hakkına sahip olmasıdır. A. Nuri Yurdusev, “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, Atilla Eralp (Der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul, İletişim Yay., 2004, s. 15-56.

diğini çok vezir bir şekilde ortaya koymuştu: “Tanrı öldü!”¹⁰ Onun için önemli olan ve tahlil edilmesi, hatta mümkünse çare bulunması gereken tanrının ölmesi değil, onu bizim öldürmüş olmamız idi.¹¹

Orta Çağ’ı karanlık olarak gören Avrupalılar, maruz kaldıkları bütün sıkıntı-
lara sebep olduğunu düşündükleri Tanrı’yı öldürmüştür¹² ve bu cinayet modern
olma durumunu, modern düşünceyi, modern toplumu, modern devleti ve mo-
dern uluslararası ilişkiler sistemini başlatmıştır. Tanrı ile birlikte tanrılık da
ölmüştür ve öldürülen “Yaratan Tanrı”nın yerine mecburen bir tanrı (“yaratılan
tanrı”) yaratılmıştır.¹³

Modern uluslararası ilişkiler sisteminin umumiyetle başlangıcı olarak gösteri-
len Westphalia Barışı, burada kullandığımız temsil itibarıyla ve modern ulusla-
rarası sistem açısından “yaratılan tanrı”nın doğuşunu/yaratılışını simgelemektedir.
Westphalia Barışı ile bir dönem sona ermiş ve öncekinden farklı yeni bir

¹⁰ Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, Stuttgart, A. Kröner, 1921, Drittes Buch, Aphorismus 108: “Neue Kämpfe”, s. 147; Aphorismus 125: “Der tolle Mensch”, s. 162; Fünftes Buch, Aphorismus 343: “Was es mit unserer Heiterkeit auf sich hat”, s. 270. [İngilizcesi için bkz: *The Gay Science*, trans. Walter Kaufmann, New York, Vintage Books, 1974, Book Three, Section 108: “New Struggles”, s. 167; Book Three, Section 125: “The Madman”; Book Three, s. 181; Book Five, Section 343: “The Meaning of our Cheerfulness”, s. 279].

¹¹ “Tanrı’nın ölümü” konusundaki tartışmalar ve farklı değerlendirmeler için bkz: Gabriel Vahanian, *The Death of God: The Culture of Our Post-Christian Era*, New York, George Braziller, 1961; Martin Heidegger, “The Word of Nietzsche: ‘God Is Dead’”, Martin Heidegger, *The Question Concerning Technology and Other Essays*, trans. William Lovitt, New York, London, Garland Publishing Inc., 1977, s. 53-114; Thomas Altizer, “Theology and the Death of God”, Thomas J. J. Altizer, William Hamilton (Eds.), *Radical Theology and the Death of God*, Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1966, s. 95-111; William Hamilton, “The Death of God Theologies Today”, Thomas J. J. Altizer, William Hamilton (Eds.), *Radical Theology and the Death of God*, Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1966, s. 23-50.

¹² “Aydınlanma pozitivizmi öz olarak eleştirel ve devrimciydi; onun felsefi bireyciliğinin ve insan aklının temel ilkeleri, büyük ölçüde, dinî ve geçmişin kalıntısı olan toplumsal kurumları düzenleyen Murtlakıyetçi devletin irrasyonel güçlerini hedef almıştı. Kurumların, aklın ilkeleriyle uyum içinde olması gerektiği ileri sürülüyordu. Bilgi, yalnızca deneyim ve ampirik irdeleme sayesinde edinilir: Gerçeklik, Tanrı’yla kavranamaz.” Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşünce-
nin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 1998, s. 180.

¹³ Fakat neticede geline nokta anlatması bakımından şu ifade önemlidir: “Akıl dinin yıkılmasından doğan boşluğu dolduramadı. Ne katedraller kurdu, ne de bir inanç. Kendimizi ‘realitenin viranesinde’ yapayalnız bulduk”. Emest Van Den Haag, “The Desolation of Reality”, William Rusher, Ken Masugi, William A. Rusher (Eds.), *The Ambiguous Legacy of the Enlightenment*, University Press of America, The Claremont Institute, Lanham, Maryland, 1995, s. 82.

Aydınlanma’nın aklı tanrılaştırması ve buna yönelik eleştiriler konusunda bkz: Bekir Berat Özipek, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, Ankara, Kadim Yay., 2005, s. 29-59.



dönem başlamıştır. Westphalia Barışı, devleti Avrupa siyasî sisteminin temel aktörü olarak tanımlamıştır.¹⁴ Bununla beraber, Hristiyanlığın temel ve evrensel¹⁵ öğretileri üzerine kurulu anlayış derinden sarsılmış¹⁶ ve yerini akla dayandırılan bir anlayışa¹⁷ bırakmaya mecbur edilmiştir. Yüzyıllarca devam eden ve hayli sıkıntılara sebep olan Kilise hâkimiyeti ve baskısı neticesinde meydana gelen nefret evvelâ Kilise'ye karşı iken, Kilise'nin baskıcı hâkimiyetine imkân veren gücünü Tanrı'dan ve Tanrı'yı temsilden aldığı iddia etmesi sebebiyle gittikçe Tanrı'ya duyulmaya başlamıştır. Bu süreçte, toplumun duygularını, çözüm için gerekli (hatta tek çare) gösterilen eylemler ve muvaffakiyet gibi gösterilen neticeler doğrultusunda yönlendiren bir entelijansiyanın mevcudiyeti, yeni düzenin kurgusallığını anlayabilmek bakımından çok önemlidir.¹⁸

¹⁴ Daniel Philpott, "Westphalia, Authority and International Society", *Political Studies*, 47(3), 1999, s. 581.

¹⁵ Katolik Kilisesi'nin, Hristiyanlık inancının evrenselliğindeki ön kabulünü ve bu kabulü, inancın bir parçası gibi yansıttığı hatırlanmalıdır. Zira "Catholic", Yunanca kökenli bir kelime olup "evrensel" anlamına gelmektedir.

¹⁶ Westphalia Barışı'nın 71. maddesinde, Papa ile ilgili düzenlemeler dâhil, hiç bir metnin bu anlaşmaya karşı kullanılmayacağı bildirilmiştir. Papa VII. Alexander heretikler (sapkınlar) ile bir arada bulunmak istemediği için müzakerelere katılmaktan vazgeçmiştir. Papalık adına gelen gözlemci ise son derece pasif kalmıştır. Ancak 26 Kasım 1648 tarihinde Papa X. Innocent meşhur "*Zelo domus Dei*"yi ilan etmiştir. Buna göre Westphalia Barışı'nın içeriği Katolik inancına zarar verici nitelikteydi [Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul, Kaknüs Yay., 2007, s. 66]. Westphalia sonrası dönemde Katolizizm tasfiye edilmiş ve *reelpolitik* siyasî davranışın esası hâline gelmiştir. Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*, Boston, Massachusetts, Allyn and Bacon, 1999, s. 46.

¹⁷ Aklı bilginin tek kaynağı olarak belirleyen hatta kurguladığı yeni düzenin tanrısı hâline getiren akıl, aklın sahip olduğu hâkimiyet alanını daraltmakla ciddi bir paradoksa sebep olmuştur. Zira nakli bilgiyi (sözlü geleneğin bilgisi), vahyî bilgiyi ve buna ek olarak bilimsel bilgiyi kullanarak muhakeme yapabilmekte olan aklın elinden, nakli ve vahyî bilgiyi alarak sadece bilimsel bilgi dairesinde muhakeme yapma imkânı veren, bununla da onu yücelttiğini söyleyen akıl büyük bir tutarsızlık sergilemiştir. Akıldan, muhakeme yapması ve böylece hayatın temelinde yer alması istenirken, tam da muhakemeyi zorlaştıran bir alana sıkıştırılmıştır.

¹⁸ Isaiah Berlin'in entelektüeller ile entelijansiya arasındaki farka ilişkin söyledikleri fevkalâde önemlidir: "Entelektüeller sırf fikirlerle ilgilenen insanlardır, estetlerin eşyanın olabildiğince güzel olmasını istemeleri gibi, entelektüeller fikirlerin olabildiğince ilginç olmasını isterler. Entelijansiya, tarihsel olarak, belli toplumsal fikirler etrafında birleşmiş, ilerlemeye, akla inanan; gelenekselciliği reddeden; bilimsel yöntemlere, serbest eleştiriye, bireysel özgürlüğe inanan, kısıcası gericiliğe, yobazlığa, Kilise'ye ve otoriter devlete karşı çıkan; her şeyden önce insan hakları ve makul bir toplumsal düzen için, birbirini ortak bir davada mücadele eden savaşçı yoldaşlar olarak gören kişilerdir. 1860'larda bunlardan biri kendilerini soyu tükenmekte olan bir idealin savunuculuğunu yapan, bir yeminle bir araya gelmiş Şövalyeler Tarikati'na benzeyen bir grup olarak tanımlamıştı. On sekizinci yüzyıl Paris'indeki *philosophe*'ların bir entelijansiya olduğunu söyleyebiliriz. Diderot, D'Alembert, Holbach, Helvétius ve Condorcet

Westphalia'dan sonra uluslararası meşruiyetin dili Hıristiyanlık merkezli birlikten, egemen ve seküler devletlerin farklı olarak varlığını sürdürdüğü modele dönüşmüştür. Utrecht Barışı (1712-1713) dönemine gelindiğinde artık Avrupa yöneticileri bir diğerini kendi kendini yöneten bir hükümlanlık olarak görmekte ve bir diğerinin hükümlanlığına saygılı olarak yaklaşmaktaydı.¹⁹

Modern uluslararası sistemin belli aşamalardan geçerek gelişmesi konusunda farklı olayları ve tarihleri esas alan görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerdeki farklılıklar değişimin yönünden ve niteliklerinden ziyade, hangi olayın veya tarihin başlangıç olarak alınması gerektiği konusunda olmuştur. Bir tarafta Westphalia Barışını esas kabul eden ve “Modern uluslararası sistemin doğuşu genel olarak 1648 Westphalia Barışı ile başlatılır, lakin yeni sistemin temel unsurları tedricen meydana gelmiş”²⁰ olduğunu belirten düşünceler ileri sürülmüştür.²¹ Bu doğrultuda, “1648 öncesi dönemde uluslararası siyasi düzenin daha az ülkesel bütünlüğe vurgu yaptığı ve feodal bağların ülkesel devlet düşüncesine göre daha baskın olduğu bir sistem”²²in var olduğu da vurgulanmıştır. Yine, Westphalia ile yeni bir dönemin başladığını savunan bir diğer görüşe göre de Westphalia Anlaşmasıyla tarihi bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Bu dönüşüm ile bir yandan Otuz Yıl Savaşları neticelenmiş, bir yandan da belirli sınırlarla tanımlanmış topraklar üzerinden egemenlik hakkını kullanan devlet düzenine giden yol açılmıştır. Bu devletler egemenlik haklarını kendi çıkarlarını takip etmek için kullanırken birbirlerine zarar vermekten kaçınmakta, yani birbirleri-

bir entelektüel ve ahlaki kardeşlik duygusu hissetmiştir: Onlar birbirlerini tanıyorlardı, aynı düşünceleri tartıştılar, ortak bir konumu paylaştılar, aynı insanlar tarafından eziyete tabi tutuldular, düşmanları Kilise ve –doğruyu ve özgürlüğü kaldırmaya çalışan *infâme*- mutkakiyetçi devletti; onlar kendilerini aydınlık savaşçıları olarak düşündüler. Entelijansiya, düşmanlarına karşı desteklenmesi gereken aydınlanmaya duyulan inanç üzerine kurulmuştur. Bu nedenle entelijansiyanın, bilinçli bir oluşum olarak, güçlü ve gerici bir Kilise'nin (örneğin, Roma Katolisizmi veya Ortodoks Kilise) olduğu yerde ortaya çıkması daha muhtemeldir. Bu yüzden Fransa'da, İtalya'da, İspanya'da, Rusya'da entelijansiya vardır. İskandinavya veya İngiltere'de gerçek entelijansiya yoktur. Protestan kiliseler, liberal ve ilerici fıkirlere ciddi bir tehdit olarak düşünülemez”. Isaiah Berlin, *Isaiah Berlin'le Konuşmalar*, Ramin Jahanbegloo (Söyleşi), çev. Zeynel Kılınç, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2009, s. 178-179.

¹⁹ Robert Jackson, “Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landcape”, *Political Studies*, 47(3), 1999, s. 439.

²⁰ Mark W. Zacher, “The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force”, *International Organization*, 55(2), Spring 2001, s. 216.

²¹ Bkz: Gökhan Bacık, “Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”, *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), Yaz 2006, s. 53-84.

²² Bruce Bueno de Mesquita, “Popes, Kings and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty”, *International Studies Review*, 2(2), 2000, s. 93.



nin egemenlik haklarına saygılı olmaktadır.²³ Bu yeni düzende artık meşru hükümetler kendi hâkimiyet alanlarında düzeni sağlamakla görevliydi ve diğer egemen devletlerle etken ilişkiler kurabilmekteydiler.²⁴ Hatta Kratochwil'e göre, ülkesel egemenlik ilkesine göre belirlenmiş devletin kabulü ile Westphalia Anlaşması emperyal otorite tanımlamasını bitirmiştir. Yeni dönemde, belirlenmiş toprakları üzerinde mutlak otorite olarak ortaya çıkan egemen devletler, kabul edilen tek meşru aktörlerdir. Bu egemen aktörler birbirlerini de aynı biçimde tanıyorlardı. Sonuç olarak, egemenlik hem ülkesel devleti hem de uluslararası sistemi doğurmuştur.²⁵

Westphalia Barış'ını modern uluslararası sistemin ve aynı zamanda modern uluslararası hukukun da başlangıcı olarak gören düşüncelerin temelinde yer alan ve bu konuda büyük ölçüde ana kaynak kabul edilen Leo Gross'un makalesine²⁶ dayanan bu fikirlerden farklı olarak modern uluslararası sistemin doğuşunu başka tarihlerden başlatan iddialar da ortaya atılmıştır.²⁷

Bazılarına göre, modern devlet sisteminin temel özelliklerinin ortaya çıktığı esaslı dönüşümler, on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda oluşmuştur.²⁸ Bu görüşe göre, modern devletin kökenini meydana getiren gelişme Westphalia Barış'ından yaklaşık beş yüz yıl önce imzalanan ünlü Worms Sözleşmesi'dir.²⁹

²³ Gene M. Lyons, Michael Mastanduno, "Introduction: International Intervention, State Sovereignty and the Future of International Society", Gene Lyons and Michael Mastanduno (Eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore, London, Johns Hopkins University Press, 1995, s. 5.

²⁴ Gene M. Lyons, Michael Mastanduno, "State Sovereignty and International Intervention: Reflections on the Present and Prospects for the Future", Gene Lyons and Michael Mastanduno (Eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore, London, Johns Hopkins University Press, 1995, s. 256.

²⁵ Friedrich Kratochwil, "Sovereignty as Dominion: Is there a Right of Humanitarian Intervention?", Gene Lyons and Michael Mastanduno (Eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore, London, Johns Hopkins University Press, 1995, s. 25.

²⁶ Leo Gross, "The Peace of Westphalia, 1648-1948", *The American Journal of International Law*, 42(1), January 1948, s. 20-41.

²⁷ Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, s. 57-61.

²⁸ Bruce Bueno de Mesquita, "Popes, Kings and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty", s. 111.

²⁹ Worms Sözleşmesi'nin tam metni için bkz:

<http://www.fordham.edu/halsall/source/worms1.html>. Worms Sözleşmesi, 1122 yılında Papa II. Calixtus ile Kutsal Roma İmparatoru V. Henry arasında, uzun yıllar devam eden atama krizini bitirebilmek için, Almanya'nın Worms şehrinde imzalanmıştır. Bu anlaşmadan önce, Papalık ve Kutsal Roma İmparatorluğu arasında uzun süre devam eden din adamlarının atanması konusunda bir uzlaşmazlık olmuştur. İlk olarak İmparator V. Henry (1056-1106) ve Papa VII. Gregory (1073-1085) arasında ortaya çıkan bu mesele, on birinci ve on ikinci

Westphalia'ya alternatif bir başka görüşe göre³⁰ ise Westphalia Barışı'nı esas alan düşünce, gerçekte karşılığı olmayan bir tarih kurgusudur. Bu görüş birçok uzmanın, Otuz Yıl Savaşlarını evrenselci Hristiyanlık ideolojisi ile kendini var etmeye çalışan devletler arasındaki çatışmanın ürünü olarak göstermesini reddeder. Zira böyle bir tavır, tarihte olmuş bitmiş bir olayı şimdiki kanaatlerimize göre sunmaktır ki, bu yaklaşım öncelikle yöntem bakımından kabul edilemez. Westphalia'yı reddeden ve bir mit olarak gören³¹ bu düşünceye göre, Westphalia Barışı'nın temelinde 1555 tarihli Augsburg Barışı³² vardır. Bu barış, Avrupa düzeninde ünlü *cuius regiu eius religio* (kim yönetirse onun dini) ilkesini resmen kurumsallaştırmıştır.³³ Kapsamının sınırlı olmasına ve eksikliklerine rağmen

yüzyıllar boyunca devam etmiştir. 1122 tarihli sözleşme ile atanan din adamlarının ruhani ve maddi rolleri birbirinden ayrı tanımlanmıştır. Böylece piskoposlar ve manastır idarecileri ruhani idare tarafından seçilmelerine rağmen üstlendikleri maddi ve manevi yetkiler birbirinden ayrılmıştır. Diğer taraftan da imparatorluktan vassallık yetkisi alınmıştır. Bruce Bueno de Mesquita, "Popes, Kings and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty", s. 93-94.

³⁰ Andreas Osiander, "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization*, 55(2), (Bahar, 2001), s. 251-287.

³¹ Westphalia Barışı'nı bir mit olarak görülmesi hakkında bkz: Benno Teschke, "Debating 'The Myth of 1648': State Formation, the Interstate System and the Emergence of Capitalism in Europe-A Rejoinder", *International Politics*, 43, 2006, s. 531-573; Benno Teschke, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, London, Verso. 2003; R. Asch, H. Duchhardt (Eds.), *Der Absolutismus - ein Mythos? Strukturwandel Monarchischer Herrschaft in West- und Mitteleuropa (ca.1550-1700)*, Köln, Böhlau, 1996; Roland Axtmann, "The Myth of 1648': Some Musings of a Sceptical Weberian Roland Axtmann", *International Politics*, 43, 2006, s. 519-525.

³² Augsburg Barışı'nın tam metni için bkz: *Augsburger Reichsabschied*, www.lwl.org/westfaelische-geschichte/portal/Internet/finde/langDatensatz.php?urlID=739&curl_tabelle=tab_quelle.

Augsburg Barışı Kutsal Roma İmparatoru V. Charles ile imparatorluğun içinde on altıncı yüzyılda bir araya gelen Protestan prensliklerin kurduğu Schmalkadic Ligi arasında, 25 Eylül 1555 tarihinde, Almanya'nın Augsburg şehrinde imzalanmıştır. Anlaşmanın temel amacı, imparatorluğun içindeki Lutheranlara karşı hoşgörüyü resmileştirmektir. Bu sebeple *cuius regio, eius religio* ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre bir toprağı yöneten prensin dini o toprağın dini olarak kabul edilecekti. Eğer bir toprağın prensi Katolik ise halkı da Katolik olacak, Lutheran ise halkı da Lutheran olacaktı. Doğal olarak, Augsburg Barışı ile insanların kendi mezheplerine mensup prenslerin ülkesine göç etmeleri için belirli bir süre de belirlendi. Barışın 24. maddesi bu nedenle topraklarından ayrılan insanların mülkiyet hakları gibi bazı önemli konuları düzenliyordu. Fakat bütün mezheplerin mensupları bu barışın kapsamında değildi. Nitekim barışın 17. maddesi açıkça "Bu sözleşmede zikredilen iki din dışındakiler barışın parçası değildir" demektedir. Calvinistler gibi diğer bazı mezheplere dini hoşgörü ancak Westphalia Barışı ile verilecektir. Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedsellik*, s. 60.

³³ Andreas Osiander, "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", s. 272.



men bazılarına göre Augsburg Barışı, modern uluslararası sistemin temelini meydana getirmiştir.³⁴

Westphalia ile başlasın ya da başlamasın gerçekleşen değişimi daha net ortaya koyabilmek için Gilpin'in yaptığı, uluslararası ilişkilerdeki değişimi anlatan üçlü tasniften hareket edebiliriz: Birincisi etkileşim değişimi (interaction change), ikincisi sistemik değişim (systemic change) ve üçüncüsü de sistem değişimidir (systems change).³⁵ Etkileşim değişimi, siyasî, ekonomik ve diğer sahalarda söz konusu olan süreç ve değişikliklerdir. Devletler arasındaki anlaşmalar, anlaşmazlıklar, gerginlikler vs. bu türden değişikliklerdir ve yapısal değişiklikler değildir. Sistemik değişim de sistem dâhilinde gerçekleşen ve uluslararası sistemdeki güç, hiyerarşi, üstünlük ve nüfuz gibi unsurların dağılımındaki değişimi ifade eder. Sistem değişimi ise, uluslararası sistemin temel aktörünün ve bu aktörün tabiatının/yapısının değişimini ifade eder. Sistemin temel aktörünün ve bu aktörün yapısının değişmesi de tabiatıyla sistemin değişmesi anlamına gelecektir. Meselâ Eski Yunan'daki şehir devletleri sisteminin veya Orta Çağ'da hâkim olan sistemin değişmesi sistem değişimidir.

Modern uluslararası sistemin temel aktörü olan modern devleti ortaya çıkarması nedeniyle Westphalia bir sistem değişimi olarak kabul edilmektedir. Orta Çağ'dan farklı olarak birbirinden sınırlarla ayrılmış ve kendi toprakları üzerinde egemenliklerini ilan eden devletler temel aktörler olarak ortaya çıkmıştı. Kökeni Batı Avrupa tarihine ait olan bu bölgesel düzen, zamanla genişleyerek bütün dünyayı yeniden inşa edecektir.³⁶

Başlangıcı Westphalia Barışı sayılsın ya da sayılmasın, Avrupa'da yaşanan ve tedricen (birbirine sebep olan gelişmeler zinciri şeklinde) meydana gelen değişimin inşa ettiği bir sistemin bütün dünyaya yayılması ve neticede bütün dünya için geçerli hâle gelmesi, üzerinde dikkatle durulması gereken iki sebebe dayanmaktadır. Birincisi, Avrupa'nın (Avrupalı devletlerin) yeni düzenle birlikte dünyanın en güçlü devletleri hâline gelmesidir. Sahip oldukları güç sayesinde Avrupa'da gelişen sistemi evrenselleştirebilmişlerdir. İkincisi ise Avrupalı devletlerin sahip oldukları gücü, kendileri için uygun olan bir sistemi bütün dünya için uygun ve idealmiş gibi göstererek, bu sistemi hâkim kılacak değişimi fevkalâde başarılı bir şekilde kurgulamak yönünde kullanabilmesidir.

Katolik Kilisesi'nin hakikat olarak kabul ettiklerini evrenselleştirmesinden farksız olarak, kiliseye hatta dine ve tanrıya başkaldıranlar da kendi hakikatlerini evrenselleştirmeye çalışmıştır. Kilisenin, kendi hakikatlerini dayatarak/baskı ile evrenselleştirmeye çalışmasına mukabil modern Avrupalılar, sahip oldukları

³⁴ Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, s. 60.

³⁵ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, s. 41-43.

³⁶ Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, s. 69.

gücü kullanmaktan başka, bir mecburiyet ve ideal kurgusuyla³⁷ bütün dünyaya kendisi için doğru ve uygun olanın tek yol olarak göstermiştir.

Kilisenin yaptığı ile Modern Avrupa'nın yaptığı aynı olması, Avrupalının zihniyetindeki tekçi/birci anlayış ile izah edilebilir. Bu anlayışın temelini anlamak bakımından da Carl Schmitt'in "Dezisionismus/decisionism" kavramından hareket etmek mümkündür. Nitekim hem genel olarak kurgusal bir düşman tasavvuru (imgesi) oluşturma konusunda hem de özelde Amerikan politikalarındaki kurgusal düşman/öteki oluşturulması konusunda en fazla atıf yapılan düşünür Carl Schmitt'tir. "Dezisionismus/decisionism"³⁸ kavramı, "decision" kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin etimolojisine³⁹ baktığımızda, her ne

³⁷ Kurgusalılık konusunda bkz: Muhammet Savaş Kafkasyalı, "Orta Asya'dan Bakarak Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek", *Türkoloji*, Sayı 5(55), Eylül-Ekim 2011, s. 81-92.

³⁸ *Dezisionismus/Decisionism*, ilk olarak Carl Schmitt'in kullandığı (*Politische Theologie: Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kavramı Üzerine Dört Bölüm, s. 38) bir kavramdır. Schmitt'e göre en önemli *Dezisionist* düşünür Hobbes'tur. Çünkü Hobbes, bütün normların, kanunların ve bunların yorumlarının egemenin verdiği kararlar olduğunu düşünmektedir. Hukuk kanundur ve kanun da hukuk tartışmalarını çözen emirdir. Bu anlamda Hobbes'un meşhur "Autoritas non veritas facit legem (Kanunu yapan hakikat değil otoritedir)" sözü çok anlamlıdır. Egemen, toplumda huzuru, düzeni ve güvenliği sağladır ve aynı zamanda bütün otoriteyi elinde bulundurur. Hobbes, savaşı, düzensizliğin ve güvensizliğin hâkim olduğu anarşik bir hâl olarak öngörürken egemenin otoritesinin azaldığı durumu ifade eder. Düzen ve güvenlik yani *societas civilis* durumu ise egemenin otoritesi ve egemen iradesi ile sağlanır [Carl Schmitt, *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*, Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg, 1934, s. 27-29 (2. Auflage, Berlin, Duncker und Humboldt, 1993)]. Schmitt'in "Egemen olağüstü hâle karar verendir" ifadesi de Hobbes'un bu düşüncesini yansıtmaktadır. O, insanları içgüdüleri ile hareket eden, dizginlenemeyen ve tehlikeli varlıklar olarak görür. Bu sebeple sosyal hayat devamlı tehdit altındadır. Devlet ise farklı toplumsal gruplar arasındaki fikir çatışmasına "egemen bir kararla" son vererek toplumsal birliği sağlaması gereken güçtür. Toplumsal birliğin amacı da insanın yıkıcı güçlerini dizginleyerek toplumsal barışın sağlanmasıdır. İşte böylesine bir "karar" Schmitt için en önemli kavramlardan biridir. Nitekim onun *Dezisionismus* (Türkçe'ye kararcılık olarak çevrilmiş) da buradan gelmektedir.

³⁹ Decision: c.1454, from Middle French decision, from Classical Latin decisionem (nominative: decisio), see decide. *Online Etymology Dictionary*, Douglas Harper, 2001.

Decide: c.1380, from Old French decider, from Classical Latin decidere "to decide" Literally "to cut off," from de- "off" + cædere "to cut". For Classical Latin vowel change. Sense is of resolving difficulties "at a stroke." Originally "to settle a dispute;" meaning "to make up one's mind" is attested from 1830. Decided in the adj. Sense of "resolute" is from 1790. Decisive is 1611. A decided victory is one whose reality is not in doubt; a decisive one goes far toward settling some issue. *Online Etymology Dictionary*; [Middle English deciden, from Old French decider, from Latin dēcidere, to cut off, decide : dē-, de- + caedere, to cut; see kaō-id- in Indo-European roots]. *The American Heritage Dictionary of the English Language*, Fourth Edition, 2009; [1350–1400; ME deciden <Middle French decider <Classical Latin



kadar “karar” anlamında kullanılsa da, bir ikiliğin ve bölünmüşlüğü (cision) olumsuzlanması (“de” ön eki alması) olduğu görülmektedir. “Decision” kelimesi “karar” manasına gelir, ancak bu karar bölünmüşlüğü, ikiliğin sonlandırılması ve bunun da teke indirgemek suretiyle yapılması demektir. Schmitt’in devleti, farklı toplumsal gruplar arasındaki fikir çatışmasına “egemen bir kararla” son vererek toplumsal birliği sağlaması gereken güçtür ki, ayrışmaları, farklılıkları ve hatta ötekiyi birlik/teklik ile ortadan kaldırmalıdır. Egemen için öteki, kendi ile bir arada bulunamaz ve teke/bire indirgenmek yani kendileştirilmek zorundadır. Bu bağlamda, diyebiliriz ki, Hobbes, Spinoza ve Hegel geleneğini sürdüren Carl Schmitt’in dezisionismusu (kararcılığı) Batı düşüncesinin en belirgin özelliği olan tekçi/birci anlayıştan kaynaklanmaktadır. Batı düşüncesinin tekçi/birci olmasının sebebi ise bir’e/tek’e olan hayranlığından değil, iki’ye tahammülsüzlüğündendir. Burada bir’in veya tek’in karşıtı olarak iki’nin gösterilmesi, aynı zamanda hem düalizme hem de diyalektiğe yapılan bir atıftır. Her şeyin zıddıyla kâim olduğu esasına dayanan düalizm kendi ve öteki algılamalarına sebep olurken, diyalektik anlayışında var olan “tez+antitez=sentez” formülasyonu da esasen bu tekçi/birci anlayışı ortaya koymaktadır. Zira her hâlükârda netice yine bir/tek olmaktadır. Diyalektikteki senteze ulaşma kabulü ise modernizmi ve modernleşme (kendileştirme) fikrini (projesini) geliştirmiştir. Modernleşme (kendileştirme) fikrine göre öteki, kendi ile etkileş(tir)ime girince (sokulunca) gelişmiş ve üstün olan kendiye (Batı üst birimi zihniyetine) dönüşecekti. Yani kendileşecekti. Bir kendi bilincinin varlığına rağmen kendileşmek (kendileştirilene göre ötekileşmek) olamayacağı için kendileştirilecekti.⁴⁰

Uluslararası sistemde meydana gelen ve sistem değişimine sebep olan gelişmelerin hepsi Avrupa’da ve Avrupa toplumlarında yaşanmıştır. Nitekim modern uluslararası sistemi doğuran değişimin temelinde, feodalitenin ortadan kalkması ve kapitalizmin gelişmesi vardır. Kapitalizm, feodalitenin sona ermesi ve Sanayi Devrimi neticesinde zuhur etmişti. Sanayi Devrimi de feodalitenin ortadan kalkması ve ticaretin gelişmesi vesilesiyle vuku bulmuştur.⁴¹ Feodalite ise İslâm ordularının Akdeniz çevresini ele geçirerek Batı’nın ticaretini engellediği için doğmuştu. Bu anlamda Batı’nın kendi bilinci oluşumunda, öteki olan İslâm’ın ne kadar önemli bir tesirinin olduğu, Batı’nın “Karanlık Çağ” olarak

décidere Literally, to cut off, equiv. to dē- de- + -cīdere (combining form of caedere to cut)]. *Random House Dictionary*, Random House, Inc. 2009.

Almanca: *Entscheidung. Scheidung* (ikilik), *ent* de olumsuzluk ön ekidir.

⁴⁰ Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 53-55.

⁴¹ Bkz: Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul, İletişim Yay., 1991; F. Sabri Ülgener, “Kapitalizmin Tarihi Gelişimi”, *Ak İktisat Ansiklopedisi*, C. II, Sermet Matbaası, 1973, s. 495-497; Herbert Heaton, *Avrupa İktisat Tarihi I-II*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Ankara, Teori Yay., 1985.

adlandırdığı Ortaçağ'a ve feodaliteye İslâm'ın sebep olduğu yönündeki düşüncelerle gösterilebilir.⁴² Bu durum aynı zamanda öteki algılamasını inşa eden kendi bilincinin, aynı zamanda ötekiye göre oluştuğunu da ortaya koymaktadır.

⁴² Ortaçağın ve feodalitenin doğuşuna sebep olarak genellikle Roma İmparatorluğu'nun ekonomik çöküşü gösterilmektedir. Roma İmparatorluğu'nun ekonomik çöküşünün sebebi hakkında ise değişik tezler [Bu tezlerin Türkçe özeti için bkz: İşıya Üşür, "Geçiş Tartışmaları: Bir Takdim", Maurice Dobb, *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*, çev. F. Akar, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 413-418] ortaya atılmıştır. Bu tezlerden farklı olan ve en çok yankı uyandıranlarından biri Henri Pirenne'in tezidir [Pirenne'in tezi ile ilgili eleştirilerin ve tartışmaların toplandığı bir çalışma için bkz.: Alfred F. Havighurst (Ed.), *The Pirene Thesis: Analysis, Criticism and Revision*, Boston, D. C. Heath and Comp., 1958; ayrıca diğer eleştiriler için bkz: Richard Hodges, *Dark Age Economics*, London, Duckworth, 1982; Bryce Lyon, *The Origins of the Middle Ages*, New York, W.W. Norton and Comp. Inc., 1972]. İlber Ortaylı, Pirenne'in kitabının Türkçe baskısına yazdığı ön sözde Pirenne'in tezini şöyle özetler: "Pirenne, devrinin tarihçilerinin tersine, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının antik uygarlığın bitişi demek olmadığını ispata çalışmıştır. Ona göre Frank-Cermenlerin istilâsıyla Roma şehirleri ve kültürü az değişiklikle sürmekteydi. Değişiklikteki başlıca etken, Akdeniz'deki İslâm istilâsı ve Akdeniz'in İslâmların eline geçmesidir." [Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, s. 9].

"8. yüzyıldan önceki ekonomi, antik Akdeniz ekonomisinin devamıdır. 8. yüzyıldan sonra ise, bu ekonomiden kesin bir kopuş söz konusudur. Deniz kapanmıştır. Ticaret yok olmuştur. Ortada yalnızca, toprağın yegâne zenginlik olduğu ve menkul değerlerin dolaşımının en aza indiği bir imparatorluk vardır" [Henri Pirenne, *Hız. Muhammed ve Charlemagne*, çev. M. A. Kılıçbay, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984, s. 300].

"Antik gelenekten kopmanın nedeni, İslâmiyetin beklenmeyen ve hızlı ilerleyişi olmuştur... Batı sıkışmıştır ve kendi içine kapalı olarak yaşamak zorunda kalmıştır. Ta başından beri ilk kez, tarihsel hayatın eksenini Akdenizden kuzeye itilmiştir... Ekonomik gerilemenin bütün sonuçları Charlemagne'dan sonra çok çarpıcı biçimlerde ortaya çıkmıştır" [Henri Pirenne, *Hız. Muhammed ve Charlemagne*, s. 361-362].

"Pirenne'e göre [Pirenne'in tezi ile ilgili ayrıca bkz.: Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, İletişim Yay., 2009, s. 9-19]. Antik uygarlık, Akdeniz birliği üzerine kurulmuştu ve bu birlik sayesinde ticaret mümkün oluyordu. Ticaret para demekti ve bu para Roma Devletinin bürokrasisini ve profesyonel ordusunun sürekliliğini temin etmekteydi. Bu Akdeniz birliği ve ticareti, barbar akınları karşısında bile dördüncü ve beşinci yüzyıllara kadar sürdü. İslâmiyetin müdahalesi kesin bir kopuş meydana getirdi. Ticaretin, ekonominin bu can damarının kesilmesi, iktisadi hayatın sadece tarıma dayanmasına yol açtı. Charlemagne'ın önünde tek bir seçenek kalmıştı: Devleti ve orduyu bu yeni durum altında yeniden düzenlemek. Ticaret, dolayısıyla para ortadan kalktığına, ekonomi 'doğal ekonomi' hatta 'ticarete karşıt' bir ekonomi haline geldiğine göre Charlemagne bürokrasiye ve orduya ücret olarak toprak, yani *fief* vermek zorundaydı. Feodalizmin ortaya çıkışı böyle olmuştur. Pirenne'in kurduğu iktisadi nedensellikler ne olursa olsun feodalizmi ortaya çıkaran temel neden İslâmiyet idi" [İşıya Üşür, "Geçiş Tartışmaları: Bir Takdim", s. 415].

Bir diğer feodalizm tezi ise Heinrich Brunner'e ve onu kısmen eleştiren Lynn White'a aittir [White'in tezi için bkz; Lynn Townsend White, "What Accelerated Technological Process in



the Western Middle Ages?”, A. C. Crombie (Ed.), *Scientific Change: Historical Studies in the Intellectual, Social and Technical Conditions for Scientific Discovery and Technical Invention, from Antiquity to the Present*, Heinemann, London, 1961, s. 272-291; *Medieval Technology and Social Change*, Oxford, Oxford University Press, 1962. Brunner'in tezi de aynı kitabın 2-14 sayfaları arasında mevcuttur]. Brunner'in tezi savaş teknolojisinin değişimi temeline oturmuştur. Brunner feodalizmin kökenini, 8. yüzyılda askerî teknolojide meydana gelen önemli bir değişikliğe bağlamaktadır. Feodalizmi doğuran bu değişiklik, yaya askerlerden atlı askerlere (süvari) geçiş şeklinde zuhur eden ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlardır. 8. yüzyılda Araplar (Müslümanlar) atlarıyla İspanya üzerinden Pireneler'i aşabiliyorlardı. Onlara karşı ancak onların metotlarıyla karşı koyabileceğini düşünen Kral Kısa (Cüce) Pepin [Karolenj Krallığı'nın son kralı olan Pepin, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun kurucusu kabul edilen Charlemagne'in babasıdır], Frenk ordusuna artık askerleri atlarıyla birlikte almaya başladı [Kral Cüce (Kısa) Pepin 755 yılında Frenk ordusuna askerlerin, artık Mart ayında değil de Mayıs ayında alınmasını emretti. Askerler atlarıyla birlikte gelecekerdi ve Mayıs ayı hayvan yemi için verimli bir aydı. 758 yılında ise, Saksonlar'dan küçükbaş hayvan olarak aldığı vergileri, at olarak almaya başladı]. Ancak yapılan bu reform beraberinde birçok değişikliği de getirmek zorundaydı. Atlı asker bulmak ve beslemek çok para gerektirdiği halde, bunu karşılayacak para yoktu. Bu sebeple, atlı askerlere toprak ve bu toprağı işleyecek köylü vermek gerekti. Brunner'e göre *fief* böyle ortaya çıkmıştı ki, bu da feodalizmin doğuşu demekti.

White ise, Brunner'in tezine tamamen karşı çıkmıyor, sadece onun ortaya koyduğu neden-sonuç ilişkisine itiraz ediyordu. Brunner, feodalizmin ortaya çıkışını izah ederken, atlı askerlerin *fief* sebep olduğunu iddia etmekteydi. White atlı askerlerin bu dönemde alınmadığını ve o dönem itibarıyla sadece İslâm dünyasında değil Batı'da da olduğunu, ancak Batı'nın Müslümanlardan üzenliği aldığını ileri sürüyordu. Üzenğin alınmasıyla meydana gelen bu teknik gelişme *fief*'in ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Zira üzengili atla savaşmak özel bir kabiliyet istediğinden, bu kabiliyete sahip askerleri (şövalyeleri) değerli kılmaktaydı. Bu değerli askerleri yetiştirmek ve onların bakımını sağlamak *fief* ve dolayısıyla feodalizmi doğurmuştu. Şöyle ki, Batı'ya ağır silahlı şövalyeleri Tours (diğer adları Poitiers veya Balātu's Şühedâ) Savaşı'ndan sonra soktuğu ifade edilen Charles Martel, bu şövalyeleri donatmak ve onların geçimini karşılamak için, Kilise topraklarının üçte birine el koymuş [Samuel E. Finer, “State and Nation Building in Europe: The Role of the Military”, Charles Tilly (ed.), *The Formation of National State in Western Europe*, Princeton, Princeton University Press, 1975, s. 103; Lynn Townsend White, *Medieval Technology and Social Change*, s. 29] ve onlara bağışlamıştır.

Feodalizmin ortaya çıkışı hakkında Romanist, Germanist ve Sentezci olmak üzere üç görüş mevcuttur. Bu görüşlerden Romanist ve Germanist tartışması için bkz: C. Stephenson, “The Origin and Significance of Feudalism”, *American Historical Review*, 46(4), 1941, s. 788-812. Sentezci görüş için ise bkz: Perry Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism*, London and New York, Verso, 2000, s. 128-142.

Ekonomik şartları Roma düzeninin son günlerinde oluşan feodal yapı, Roma İmparatorluğu'nun Germen istilaları ile yıkılmasının ardından ortaya çıkmıştır. Roma mirası üzerine kurulan Germen krallıklar, Roma gibi merkeziyetçi devletler olamamış ve daha önce Roma'dan yönetilen topraklarda, her biri kendine yeter ekonomiye sahip sayısız feodal beylik kurulmuştur [Bkz: Selim Somçağ, *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1994; Marc Bloch, *Feodal Toplum*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Doğu Batı Yay., 2005; Lynn Thorndike, *The History Of Medieval Europe*, Boston, New York, Chicago, San Francisco,

Sürece bir de geriden ileriye doğru bakarsak şayet, Haçlı Seferleri ile başlayan nüfus hareketleri⁴³, Doğu ile kurulan ilişkiler ve yeni (aynı zamanda daha gelişmiş ve daha zengin) ülkelerin tanınması, Endülüs'teki bilimin ve kültürün ışıktuttuğu Rönesans'ın ve Reform hareketlerinin sebep olduğu yeni sosyal ve ekonomik yapı ticaretin gelişmesini sağlamış, bu durum ise Sanayi Devrimi'ni tetiklemiş ve böylece kapitalizmin doğuşuna yol açmıştı.⁴⁴ Sanayi Devrimi ile birlikte ise sömürgecilik ortaya çıkmıştı. Bu beraberinde kapitalizmi ve liberalizmi getiren sömürgeciliktir ki, "modern" Uluslararası İlişkilerin büyük ölçüde başlangıcı sayılmaktadır. Batı üst biriminin uluslararası sistemi yönlendirmeye başladığı sömürgecilik dönemi aynı zamanda günümüze kadar devam eden Batı-merkezci, genelde bilim ve sosyal bilim, özelde ise uluslararası ilişkiler anlayışının kaynağı olmuştur.⁴⁵

Modern uluslararası ilişkiler sistemi, Avrupa'nın yaşadığı Ortaçağ tecrübesinin ardından gerçekleştirdiği bir taraftan Rönesans, Reform ile Aydınlanma hareketleri ve diğer taraftan Sanayi Devrimi neticesinde ulaştığı modern duruma göre inşa edilmiş ve bu modern olma durumuna aykırı herhangi bir meydan

Houghton Mifflin Company, 1917; Andrew Bell, *A History of Feudalism: British and Continental*, London, Longman, Green, 1863; Carl Stephenson, *Mediaeval Feudalism*, New York, Cornell University Press, 1965; H. W. C. Davis, *Medieval Europe*, London, Williams and Norgate, s. 88-110; Charles Bémont, G. Monod, *Medieval Europe: From 395 to 1270*, trans. Mary Sloan, New York, Henry Holt and Company, 1902 s. 229-267; Georges Dubby, *The Early Growth of the European Economy: Warriors and Peasants from the Seventh to the Twelfth Century*, trans. Howard B. Clarke, New York, Cornell University Press, 1974, s. 157-186; Prosper Boissonnade, *Life and Work in Medieval Europe: Fifth to Fifteenth Centuries*, trans. Eileen Edna Power, London, Routledge & Kegan Paul, 1949]. Romanist ve Germanist görüşlerin kaynağında bu gelişmelere ilişkin tahliller bulunmaktadır.

Ayrıca "feodal/feodalite/feodalizm ve feodal toplum" kavramları ile ilgili tartışmalar için bkz: Elizabeth A. R. Brown, "The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe", *The American Historical Review*, 79(4), 1974, s. 1063-1088; Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted*, Oxford, Oxford University Press, 1994; David Herlihy (Ed.), *The History of Feudalism*, New York, Prometheus Books, 1979; François Louis Ganshof, *Feudalism*, trans. Philip Grierson, London, Longmans, 1960; Marc Bloch, *Feodal Toplum*.

⁴³ 3. Haçlı Seferinden sonra asıl amacını kaybeden Haçlı Seferleri artık batıdaki demografik yapıyı düzenleme ve yeniden şekillendirme aracı haline getirilecektir. Bkz: Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I, II, III*, çev. Fikret İşıltan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 2008.

⁴⁴ Feodalitenin sona ermesi ve kapitalizmin gelişmesi konusundaki farklı yaklaşımlar için bkz: Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi; Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, Herbert Heaton, *Avrupa İktisat Tarihi I-II*; Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Gürata, Ankara, Ayraç Yay., 2008; Maurice Dobb, *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*.

⁴⁵ Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s. 208-211.



okumaya karşı güçlü bir savunma sistemi ile donatılmış sistemdir. Bu sistem inşa edilirken, uzun süre büyük sıkıntılara sebep olmuş Ortaçağ düzeninin yapısından kurtulmak, öncelikle göz önünde bulundurulmuş husus olmuştur. Başka bir ifade ile modern uluslararası sistem, Ortaçağın temel özelliklerine başkaldırı ile ve o döneme ait veya o döneme aitmiş gibi görülecek herhangi bir yapıya müsamaha gösteremeyecek bir şekilde kurulmuştur.

Modern dönemi modernite öncesi dönemden ayıran unsurlar, Batılı (Avrupalı) entelijansiya tarafından kurgulanmış ve Ortaçağ düzeninin toplumda oluşturduğu nefreti çok iyi kullanarak, büyük bir toplum desteğiyle belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle modern uluslararası sistem kurulurken, Nietzsche'nin efendi ve köle ahlâkı dikotomisindeki efendi ahlâkına isyan eden köle ahlâkına dayanarak kurulmuş gibi gösterilmiş olmasına rağmen efendi ahlâkının bir ürünüdür.

Efendi ahlâkı, güçlü, özgür, hayatı onaylayan (life-affirming) yönetici sınıfın ürünüdür. O, iktidarda olanların, insan tabiatını şerefleendirme arzusunda olanların ve savaşçıların değerlerini temsil edenlerin ahlâkıdır.⁴⁶ Buna mukabil köle ahlâkı, efendi ahlâkı tarafından ilan edilen yargılara saldıran bir ahlâk yaratan zayıfların ve ezilmişlerin değerlerine sahiptir. Nietzsche'ye göre, "Burası, meşhur "iyi" ile "kötü" zıtlığının yeridir. Kötü birinin duyguları, güç ve tehlike, belli bir dehşet, gelişmeyi küçümsemeye izin vermeyen bir kurnazlık ve kuvvet tasarlar. Köle ahlâkına göre, "kötü" olanlar, korku salanlardır."⁴⁷

Bilhassa Sanayi Devrimi ile birlikte uluslararası sistemin kontrolünü ele geçiren Avrupalı devletler, bu kontrolü sömürgecilik yoluyla ve efendi ahlâkı ile elde etmiş ve sürdürmüştür. Efendi ahlâkıyla ve inşa edenlerin efendiliğini devam ettirebilecekleri bir şekilde inşa edilen modern uluslararası sistem, günümüze kadar hâli/hayatı onaylayanların uyumu içinde ve onların onaylayacakları şekilde gelmiştir. Sistemde meydana gelen değişiklikler sistem değişimi seviyesine çıkamamış ve ancak etkileşim değişimi veya sistemik değişim ölçüsünde olmuştur.

Başlangıçta Tanrı'nın ve Kilise'nin egemenliğine karşı devletin egemenliğine dayanan, temsildeki adlandırmayla çok tanrılı sistem kusursuz işlemekteydi. Lâkin zaman ilerledikçe, çok sayıda tanrının varlığı, sistemde daha güçlü konuşma gelen tanrıların tanrılık sahasını (nüfuz alanını) genişletme arzusuna sebep olmuş ve bu arzunun temini yönünde bir sistem değişimi ihtiyacını doğurmuştur. Modern dönemin sona ermesi, tanrısız bir düzen kurgusu olmasından ötürü sürüklendiği mahkûmiyetten gayrı, bir de sistemin hâkiminin (veya hâkimle-

⁴⁶ Friedrich Nietzsche, "Twilight of the Idols", Friedrich Nietzsche, *The Anti-Christ, Ecce Homo, Twilight of the Idols, and Other Writings*, trans. Judith Norman, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2005, s. 153-230.

⁴⁷ Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, trans. Walter Kaufmann, New York, Vintage Books, s. 207.

rinin) taleplerine cevap vermemesi ve yetersiz kalması yüzünden olmuştur. İşte modern sonrası yani post-modern uluslararası sistem, bu talepleri karşılayabilmesi doğrultusunda inşa edilmektedir.

2. Küresel Hâkimiyet Arzusu: Çok Tanrılı Düzendeki Tek Tanrılı Düzene

Modernlik projesinin başarısız olduğu inancını ve henüz başlamakta olan tarihin yeni bir evresi için yeni değerler dizisi (paradigma) ihtiyacını dile getiren Nietzsche'nin post-modernizm üzerindeki etkisi, aslında onun yanlış anlaşıldığını da gösteren önemli bir delildir. Modernizmi aşamamışlığıyla ve yarım-yamalaklığıyla ne ileri gidebilen ne de geri gelebilen post-modernizm, başarısız olmuş modernizmi ortadan kaldıracak ve yeni bir düzen kuracak yapı olmaktan uzak, modernizmin eksiklerinin giderilmesi suretiyle devamını sağlamaya çalışmıştır ve çalışmaktadır. Oysa eksikliğin giderilmesi gayreti beraberinde, eksiklik anlayışındaki farklılıkları ve farklı eksiklik kabullerine göre yapılan tadilatı da getirmiştir ki, işte post-modernizmin bütün hamlığı ve olgunlaşma özü ile bir ucube gibi kalması da bundandır. Nietzsche'nin yeni bir değerler dizisi ihtiyacı ise modernizmin başarısızlığı inancı üzerine inşa edilmiş ve modernizmi reddeden bir düşüncenin ürünüdür.

Nietzsche 19. yüzyıl siyasetini, köle ve efendi ahlâklar farkına ve çatışmasına dayandırarak değerlendirmiş ve eleştirmiştir. 20. yüzyılı ve hatta 21. yüzyılı görmeden, iki dünya savaşını görmeden, Soğuk Savaş döneminin sıcaklığını hissetmeden yapılmış bu değerlendirme muazzam bir fikrî isabeti gösterir ki, onun yaptığı değerlendirmeler hâlâ bütün tutarlılığı ile ayakta durmakta ve dün moderniteye başkaldırdığı kadar bugün post-moderniteye başkaldırmaktadır.

Post-modernizmin modernizmi aşamamış olması, aşmayı başaramadığından değil, aşması istenmediği içindir ki, adına post-modernizm denmesinin sebebi de budur. Post-modern uluslararası sistem de modern uluslararası sistem gibi “Yaratan Tanrı”dan uzak “yaratılan tanrı”nın düzenidir. Aralarındaki fark ise, modern dönemin çok tanrılı düzenine mukabil, 20. yüzyılda yeniden yapılandırılan ve Soğuk Savaş dönemindeki *sporadic sapma*dan⁴⁸ sonra uluslararası siyasî, askerî, kültürel ve ekonomik sistemin bütün unsurlarıyla netleştirilmesi ve bütün kurumlarıyla evrenselleştirilmesi neticesinde, tek tanrılı bir düzenin inşa edilmeye çalışılmasıdır.

Post-modern dönemde, modern uluslararası sistemdeki birbirlerinden kesin sınırlar ile ayrılmış ve kendi sınırları içinde mutlak egemen olan çok sayıda devletten müteşekkil yapı, sistemin en güçlülerinin, “küreselleşme” adı altında tekrar sınırları mümkün mertebe kaldırmak ve küçük tanrıların büyük tanrılara

⁴⁸ Sistemdeki *sporadic sapma* konusunda bkz: Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s. 177-240.



bağlılığını/bağımlılığını artırmak suretiyle, büyük tanrılar karşısında küçük tanrılarının yok olması ve nihayetinde bir tek tanrının yeryüzüne hâkim olduğu bir yapının tesis edilmesi öngörülmektedir.⁴⁹

Batı, modern uluslararası sistem döneminde, kurguladığı ve uyguladığı politikalar vasıtasıyla büyük ölçüde sistem içindeki ayrılıkçı unsurları ve ikilikleri ortadan kaldırarak “decision” durumunu temin etmeye çalışmıştır. Aydınlanma ve medenileşme hareketi doğrultusunda geliştirdiği “mecburiyet kurgusu” ile uyguladığı bütün dünyayı medenileştirme politikası önemli ölçüde başarılı neticeler vermiştir. Evvelâ, Avrupa için en önemli ikiliklerden biri olan Rus ve Ortodoks⁵⁰ unsuru Aydınlanma / medenileşme / modernleşme vasıtasıyla Batılı-

⁴⁹ ‘Tek Dünya Devleti’ veya ‘Dünya Devleti’ konusundaki fikirler ve tartışmalar için bkz: Alexander Wendt, “Why a World State is Inevitable”, *European Journal of International Relations*, December 2003, 9(4), s. 491-542; Bob Jessop, “Obstacles to a World State in the Shadow of the World Market”, *Cooperation and Conflict*, June 2012, 47(2), s. 200-219; Alexander Wendt, “Agency, Teleology and the World State: A Reply to Shannon”, *European Journal of International Relations*, December 2005, 11(4), s. 589-598; Thomas G. Weiss, “What Happened to the Idea of World Government”, *International Studies Quarterly*, 2009, 53(2), s. 253-271; Robert Bates Graber, “Is a World State Just a Matter of Time? A Population-Pressure Alternative”, *Cross-Cultural Research*, May 2004, 38(2), s. 147-161; Amber Lynn Johnson, “Why Not to Expect a ‘World State’”, *Cross-Cultural Research*, May 2004, 38(2), s. 119-132; John S. Partington, “H.G. Wells and the World State: A Liberal Cosmopolitan in a Totalitarian Age”, *International Relations*, June 2003, 17(2), s. 233-246; Vaughn P. Shannon, “Wendt’s Violation of the Constructivist Project: Agency and Why a World State is Not Inevitable”, *European Journal of International Relations*, December 2005, 11(4), s. 581-587; Mathias Albert, Gorm Harste, Heikki Patomäki, Knud Erik Jørgensen, “Introduction: World State Futures”, *Cooperation and Conflict*, June 2012, 47(2), s. 145-156; Strobe Talbott, “America Abroad: The Birth of the Global Nation”, *Time Magazine*, July 20, 1992; Gideon Rachman, “And Now for a World Government”, *Financial Times*, December 8, 2008; William Hughes, “World state? Let’s Have More Cheeses and Fewer Bureaucrats”, *Financial Times*, October 13, 2012; Mark Mazower, *Governing the World: The History of an Idea*, London, Penguin Press HC, 2012; William I. Robinson and Jerry Harris, “Towards a Global Ruling Class? Globalization and the Transnational Capitalist Class”, *Science & Society*, 64(1), Spring 2000, s. 11-54; Anne-Marie Slaughter, “The Real New World Order”, *Foreign Affairs*, September/October 1997, 76(5), s. 183-197; Richard N. Gardner, “The Hard Road to World Order”, *Foreign Affairs*, April 1974, 52(3), s. 556-576; Robert Went, “Globalization: Towards A Transnational State? A Skeptical Note”, *Science & Society*, 65(4), Winter 2001–2002, s. 484–491; David Rothkopf, *Superclass: The Global Power Elite and the World They are Making*, New York, Farrar, Straus and Giroux, 2009.

⁵⁰ Batı Hristiyanlığı’nın temsilcisi olan ve bütün Hristiyanlığı kendisinin temsil ettiği iddiasında olan (Katoliklik/Katolisizm evrensellik iddiasını isminde de taşımaktadır) Roma’daki Katolik Kilisesi (Papalık) ile doğu Hristiyanlığının temsilcisi olan ve gerçek temsilcisinin kendisi olduğunu iddia eden İstanbul’daki Doğu Roma/Bizans Patrikliği (Ortodoks Kilisesi de ismindeki “Ortodoksluk” [“Orthodoxy”] kelimesi, Yunanca “Ortho: Doğru, gerçek” kelimesiyle “Doxa: Düşünce, öğreti” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır] ile doğru inancın kendisi olduğunu ifade eder) arasındaki ikilik nihayet 1054 yılında tamamen ayrılma ile neticelendi.

laş(tırıl)mıştır.⁵¹ Diğer taraftan, hemen hemen dünyanın tamamında modernite ideal olarak kabul edilmiştir. Hatta din/inanç (ki buna İslâm da dâhildir) ve kültür, modernitenin, gelişmenin ve medeniyetin önünde engel olarak görül-müş ve terki zarurî sayılmıştır.

Modern uluslararası sistemdeki *sporadic sapma* döneminde (ideolojiler dö-nemi), Batı'yı gerekli olan "decision"a çok daha yaklaştıran iki önemli ilerleme sağlanmıştır. (i) Birincisi, sosyalizm/komünizm ideolojisi sayesinde Batı için ayrılık unsuru sayılan ve dünyanın en önemli medeniyetlerinden/inanç sistemle-rinden ikisine sahip Rusya ve Çin, inançlarından ve hatta bütün bir geçmişle-rinden, kültürel kimliklerinden uzaklaştırılmıştır. Komünistleştirme ve dinsiz-leştirme politikaları neticesinde geçmişle ve kendi kültürleriyle, inançlarıyla bağları koparılan bu devletlerin toplumların modern uluslararası sisteme alter-natif sunma ihtimali ortadan kaldırılırken, modern sonrası için öngörülen dö-nüşüme de başkaldırma tehlikesi bertaraf edilmiştir. (ii) İkincisi ise, "yaratılan tanrı" düzenine itiraz edebilecek sağlam bir "Yaratan Tanrı" anlayışına sahip tek inanç sistemi olan İslâm, Batı karşısında geri olma durumundan kurtulabilmek için benimsenmesi ve uygulanması gereken çözüm yolu olarak bir siyasî ideoloji (İslâmcılık/Siyasal İslâm) gibi sunulmak suretiyle ideoloji zeminine taşınmış ve Batı için "decision" temini önündeki fevkalâde mühim bir engel en azından uzun bir süre kaygıya mahal bırakmayacak şekilde giderilmiştir.

Post-modern dönemde İslâm, Müslümanların çeşitli ayrılık unsurları sebe-biyle çok sayıda parçaya bölünmüşlüğüne, uluslararası sistemin kontrolünü elinde bulunduran Batı'ya olabildiğince bağımlı hâle gelmiş olmasına ve mevcut diğer bütün olumsuzluklara rağmen, Batı için (Batı'nın tesis ettiği uluslararası siyasî, ekonomik ve sosyal kurumlar ve yapı için) tehdit oluşturabilecek somut bir siyasî güç ve istikrara sahip olmaktan uzak olsa da, sağlam bir "Yaratan Tan-rı" anlayışıyla, tesis edilmeye çalışılan "yaratılmış ve yeryüzü hâkimiyetini elinde tutan tek tanrı" düzeni karşısındaki muhtemel tehditlerin en büyüğü görülerek, yeniden Batı'nın *ötekisi* hâline ge(tiri)lmıştır. Böylece uluslararası sistem de bir *sporadic sapma* sonrasında tekrar rayına oturmuştur.

Bu olay literatürde Schisma olarak adlandırılır. Batı/Roma/Katolik Kilisesi ile Do-ğu/Bizans/Ortodoks Kilisesi'nin defalarca birbirlerini aforoz ettikten sonra, 1054 yılında, kendi örgütlenmelerini tesis etmek suretiyle, kesin olarak ayrılımlarını ifade eder. "Schisma" kelimesi hem Latince de hem de Yunancada "ayrılma" anlamına gelir.

⁵¹ Rus Aydınlanması ve Batılılaş(tırıl)ması hakkında bkz: В. Ф. Пустарнаков, *Философия Просвещения в России и во Франции: опыт сравнительного анализа*, Москва, Изд. РАН, 2001; В. Г. Шукин, *Российский гений просвещения*, Москва, Изд. РОССПЭН, 2007; Отв. ред., Н. Ф. Уткина, А. Д. Сухов, *Русская мысль в век Просвещения*, Москва, Наука, 1991; Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, çev. Alâeddin Şenel, Ankara, V Yayınları, 1987.



Modern dönemdeki medeniyet/ilerleme/modernleşme merkezli kurguların ve politikaların yerini post-modern dönemde küreselleşme ve bütünleşme merkezli kurgular ve politikalar almıştır.⁵² Bugün, tüketime ve bireysel menfaatlerin

⁵² Küreselleşmeyi ifade etmek için kullanılan “dönüşümlü modernleşme” kavramı, küreselleşmeye bu şekilde bakılabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ulrich Beck tarafından sıkça kullanılan bu kavram, “modernin modernleştirilmesi” olarak ifade edilmektedir [Beck’in küreselleşme hakkındaki görüşleri için bkz: Ulrich Beck, *Was ist Globalisierung?*, Schurkamp, 4. Aufl., Frankfurt/Main, 1998]. Buna göre Batı medeniyeti, bizzat kendi modernliğini ana sorun olarak almakta ve böylece modernleşmenin olabilirliği ve sınırları sorgulanmaktadır. Terim, sosyolojik bir bakış açısı içermekte ve günümüzde modern toplumsal ve siyasal sistem öğelerinde yaşanan alt-üst oluşları ifade için kullanılmaktadır. Dönüşümlü modernleşme şimdiye dek biline gelen sosyal ve alternatif siyasal kurumları temelinden sarsmaktadır. Beck, dönüşümlü modernleşmeyi açıklamaya çalışırken ulus devleti doğuran gelişmeleri içeren modernleşmeyi modernleşme olarak adlandırıyor. Buna karşılık küreselleşme ile ortaya çıkan modernleşme rüzgârını ikinci modern olarak adlandırmayı tercih ediyor. Birinci modernde toplum ve ulus terimleri ile ulusu temsil eden devlet birbiri ile özdeşleştirilmişti. Bireyleşme esastı. Akılcılık ve bilimsellik yönlendiriciydi. Beck’e göre ikinci modern aslında kapitalizmin yeni bir versiyonudur. Bu manada yeni bir çalışma ve dünya düzeni, bireyin yeniden tanımlanması, yeni örgütlenme temeline dayalı bir devlet anlayışı, bir “meta-dönüşümdür”. Meta dönüşüm birinci modern ile ikinci modern arasındaki tarihsel kırılmadır [Ulrich Beck, Wolfgang Bonss, Christoph Lau, “Theorie reflexiver Modernisierung: Fragestellungen, Hypothesen, Forschungsprogramme”, Ulrich Beck, Wolfgang Bonss (Hrsg.), *Die Modernisierung der Moderne*, Schurkamp, Frankfurt/Main, 2001, s. 18]. Dönüşümlü modernleşme post-modernite kavramı ile kesişen noktaları olmakla beraber daha geniş bir içeriğe sahiptir [Dönüşümlü Modernleşme ile post modernite arasındaki farklar hakkında bkz. Ulrich Beck, Wolfgang Bonss, Christoph Lau, “Theorie reflexiver Modernisierung: Fragestellungen, Hypothesen, Forschungsprogramme”, s. 41]. Beck’e göre birinci modern ile ikinci modern arasındaki başlıca fark küresel durumun ikinci modernde önceden öngörülemezliği. Bunun nedenlerini ticaret ve sermaye alanındaki dünya çapında oluşan iç içelik, iletişim teknolojileri alanında gerçekleşen devrim niteliğindeki değişimler, Batı demokrasileri ve yönetim sistemlerinin dünya çapında hâkim hale gelmesi, kültür endüstrisi alanında resim ve görüntülerin dünya çapında hareketliliği gibi durumları ifade etmektedir. Birinci ve ikinci modern arasındaki ilk fark ikinci modernde görülen küreselliğin geri dönüşmez bir gelişme olmasıdır. Yani çok boyutluluk, çok merkezlilik, sınırlılık, ulusal ve ulus ötesi aktörler arasında bir kedi fare oyunu söz konusudur. İlyas Doğan, *Parçalayan Küreselleşme: Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme Çağında Uluslararası Sistem*, Ankara, Yetkin Yay., 2006, s. 50-52.

Esasen küreselleşme bağlamında ifade edilen birçok düşünce modernleşme kavramı altında da ifade edilmektedir. Küreselleşme çoğu kez dünyayı sarıp sarmalayan ve alt üst eden bir süreç olarak nitelenir. Aynısını modernleşme açısından söylemek de mümkündür. Böyle bir durumda neyin modernleşme ile küreselleşmeyi birbirinden ayırdığı veya bu ikisi arasında ne fark olduğu sorusu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Yaşam biçimlerinin dünyaya açık hale gelmesi, dünyayı adeta bir “köy” gibi bütünsel bir yapı olarak algılanması küreselleşme olarak adlandırılabilir gibi, aynı zamanda modernleşme olarak da adlandırılabilir. Yani modernleşme ile küreselleşme gerçekte birbirinin aynısıdır. Bu nedenle modernleşmeye dair söylenenlerin küreselleşmeye de uyduğu kabul edilebilir. Herrmann Schwengel, *Globalisie-*

teminine dayalı popüler kültür ve serbest rekabet esaslı kapitalist-liberal ekonomik sistem, bütün dünya için kaçınılmaz olan ve aynı zamanda ideal olan gibi sunulmaktadır. Refah seviyesini ve rahat yaşayabilme imkânını artıran politikalar en iyi politikalar olarak gösterilirken, evrensel kültür ve değerler karşısında egemenlik, millî kültür, inancın gerekleri ve ahlâkî değerler gittikçe değersiz ve ehemmiyetsiz olarak sunulmaktadır. Post-modern uluslararası sistemin kontrolünü elinde bulunduranların inşa etmeye çalıştığı yapı nihayetinde, kurum ve kuruluşlarıyla şeklen bir devlet yapılanması gibi olmasa bile, fikren bütün toplumların kendi iradeleriyle tek bir devlet çatısı altında toplanmışçasına hareket edecekleri, evrensel/küresel değerlere dayanarak atılan her adımın ve yönetenlerin verdiği her kararın kendi menfaatleri doğrultusunda olduğuna inanarak, gelecekte hiçbir surette kaygı duymayacakları şekilde yaşayacağı bir yapıdır.

Max Weber, toplumsal davranış türlerini, *değer yüklü, geleneksel, duygusal ve rasyonel* olmak üzere dörde ayırmış⁵³ ve sosyolojinin konusu edilebilecek, çeşitli ön bilgiler ve ulaşılan neticeler sayesinde üzerinde inceleme yapılabilecek ve önceden kestirilebilecek/tahmin edilebilecek davranış türünün değer temelli/yüklü davranış olduğunu söylemiştir.⁵⁴ Ona göre, rasyonel normların yön verdiği eylem her zaman için, muhtemel sonuçları bakımından, irrasyonel denilen eylemden daha fazla önceden kestirilebilirdi. Bir değer ne kadar mutlak olursa, ona ulaşılması açısından uygun olan eylem de o kadar irrasyonel olur⁵⁵, zira “aktör kendisini bu değere sırf onun uğruna, saf duyguya ya da güzelliğe ulaşmak için ne kadar koşulsuz biçimde adarsa... kendi eylemlerinin sonuçlarından o kadar az etkilenir.”⁵⁶

Değerlere göre sergilenen davranışlar ve tutumlar, davranış ve tutumun üzerine inşa edildiği değerlerin bilinmesi ile önceden tahmin edilebilecektir. Bu sebeple, toplum hakkında araştırma ve inceleme yapan bilim adamları için diğer davranış türlerinden daha fazla önemli hâle gelmektedir.

runge mit europäischem Gesicht: Der Kampf um die politische Form der Zukunft, Aufbau Verlag, Berlin, 1999, s. 10.

⁵³ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. Alemdar Korkmaz, İstanbul, Kırmızı Yay., 2006, s. 458-459; Doğan Özlem, *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2001, s. 189-193.

⁵⁴ Max Weber'in bu tasnifini ve bu tasnifte kullandığı adlandırmayı (bilhassa *değer yüklü davranış* tipi adlandırmasını) kullanmamız, onun sosyoloji alanındaki düşüncelerini bütünüyle benimsediğimiz veya doğru kabul ettiğimiz anlamına gelmemelidir. Dolayısıyla, bizim düşüncelerimiz, onun tasnifini ve adlandırmasını temsil olarak kullanmamız sebebiyle, içeriğine bakılmaksızın Weberyen düşünceyi esas almışçasına baştan yanlışlanmamalıdır.

⁵⁵ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, s. 180.

⁵⁶ Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organisation*, New York, Free Press, 1964, s. 117-118.



Sıradan bilim adamları, değer yüklü davranışların incelemesini esas alarak değerler üzerinde incelemeler yapıp davranışların sebeplerini ve sonuçlarını belirleyebilmek için uğraşırlar. Oysa uluslararası sistemi yönetenler, değer yüklü davranışların belirlenebilirliğinden hareketle değer inşa etme yoluna gitmektedir. İstenen sonuçları vermesi için gereken değerleri inşa etmek iki açıdan değerlendirilebilir. Hem istenen değerlerin inşa edilmesi, değer yüklü davranışlar esasıyla istenen neticelerin verilmesine yarayacaktır, hem de bütün dünyanın hâkimiyetini elinde bulunduracak tek tanrılı sistem için öngörülen ve gerekli sayılan değerlerin kabulü sağlanmış olacaktır.

Neticede, küreselleşme adı altında “yaratılmış tek tanrı”nın kurgulayıp inşa ettiği değerler sistemi ve bu yapay değerler sisteminde yaşanan/yaşatılan her şeyi onaylayan insanlardan müteşekkil ve mevcut durumu (hayatı) onaylayan bir efendi ahlâkının hüküm sürdüğü simülasyon âlemi meydana getirilmektedir. Baudrillard'ın dediği gibi, birey televizyonda Sudan iç savaşını, herhangi bir tuvalet kâğıdı reklamıyla aynı duyarsızlıkla izlemektedir. Televizyonu kapattıktan sonra Sudan'daki iç savaş devam etse bile onun için bitmiştir. İşte bireyin yaşadığı bu evren simülasyon evrenidir. Her şey görüntülerden ibarettir ve cansızdır.⁵⁷

Modern dönemin merkezi kavramı olan *medeniyet* post modern dönemde yerini *küreselleşmeye* bırakırken, bütün dünyanın medenileştirilmesi ve modernleştirilmesi şeklinde beliren Batı'nın *ötekiye* yaklaşımı da bütün dünyanın küreselleşmesi ve küreselleştirilmesi yaklaşımına dönüşmüştür.⁵⁸

3. Sistem Dairesine Mahkûm Teoriler

Çinliler, eski zamanlarda matematiğe tamir sanatı demişlerdi. Tamirci, tamir etmesi gereken nesnenin bozukluklarını bildiği için değil sağlam hâlini bildiği için tamirci olabilmektedir. Zira sağlamı bilmeden bozukluğu tespit edebilmesi mümkün değildir. Bozukluk çeşitlerini bilse dahi onu hangi hâle getireceğini bilemeyecektir. Çinlilerin matematiğe tamir sanatı demelerinin sebebi de budur. Tamir sanatından kasıt bütünü bilmeye vasıta olmasıdır.

Teori, herhangi bir alanda veya konuda/meselede, bütünün izahını yapabilme girişimi hatta iddiasıdır. Elbette bakanın görüşüdür teori. Fakat teoriyi ortaya atanın baktığını daha iyi ve doğru gördüğü iddiasıdır aynı zamanda. Yani her teori bir gösteriştir: Görenin gösterişi. Oysa modern uluslararası ilişkiler teorileri, görüş olmaktan, daha iyi ve doğru gördüğünü iddia etmekten ve gördüğünü

⁵⁷ Bkz: Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yay., 2003.

⁵⁸ Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Orta Asya’da Güç ve Zihniyet”, Muhammet Savaş Kafkasyalı (Ed.), *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay., Türkistan, Ankara, 2012, s. 43-44.

göstermekten ziyade, birer kurgudur, sistemin kendisi gibi. Bu sebeptendir ki, sistemi kurgulayanlardan gayrisinin bir teorisi olmamıştır şimdiye kadar.

Bugün mevcut uluslararası ilişkiler teorilerinden hiçbirisi, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni durumu ve bilhassa yeni *öteki* algılamasını ve dahası yeni *öteki* algılamasını belirleyen *kendi bilinci*ni izah edememektedir. Soğuk Savaş sonrasında tek süper güç hâline gelen, bir gerileme sürecine girdiği iddia edilse de uluslararası sistemi büyük ölçüde kontrol eden ABD, yeni dönemdeki en önemli tehdidin ve yeni *ötek*inin İslâm olduğunu⁵⁹ her fırsatta dile getirmiştir. Her ne kadar bir din olarak doğrudan İslâm'ı hedef almayıp, bu dinin radikal ve terörist olduğunu iddia ettiği hâlini tehdit olarak gösterse de, bilinen ve görünen kısmı ile İslâm dünyasının veya Müslümanların ABD'yi ve uluslararası sistemi neden tehdit ettiği mevcut uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde anlaşılamamaktadır.

Modern ve post-modern uluslararası sistemin yapısını ve işleyişini bütünüyle görebilmekten uzak olan teorilerin, sistemde ortaya çıkan bu değişimi analiz edebilmesi mümkün değildir. Kaldı ki, bu değişim *öteki* algılamasının yeniden tanımlanması şeklinde zuhur eden, sistem içerisinde gerçekleşebilecek en mühim türdeki değişimdir.

Teorinin var oluş sebebinin ve temel hareket noktasının, yöneldiği meseleyi izah etmeye çalışmak olduğunu düşünürsek, modern uluslararası sistemin nasıl işlediğini ve yapısını izah etmek için geliştirilip ortaya atılmış teorilerin ve yaklaşımların hiç birinin böyle bir kabiliyete sahip olmadığı görülebilecektir. Bütünü görebilmekten yoksun olduğu için, bırakınız sistemdeki aksaklıkların giderilebilmesi için tamir yolları teklif etmeyi, sistemin işleyişindeki değişimleri dahi tespit edememektedirler. Bu hâliyle de sistemin tamircisi gibi bütün bir sistemin işleyişi ve yapısı çerçevesinde zuhur edecek herhangi bir gelişmeyi veya gerilemeyi analiz etmek bir yana, sistemle beraber bu sistemi kurgulayan ve kontrol edenleri onaylama mekanizması olmaktan öteye geçememektedir.

Esasında hayatı, mevcut durumu yani işleyen sistemi onaylayan ve böylece sistemin işleyişini devamlı kılan uluslararası ilişkiler teorilerinin, teoriden beklenen seviyenin altında kalması, kurgusal olmalarından başka, imkânlarının ve kabiliyetlerinin de sınırlılığı sebebiyledir. Bünyesinden çıktığı sistemin kurgusalılığı, bu sistemi izah edebilmeyi amaçlayan teorinin de kısır kalmasına yol açmaktadır. Zira bütün ve sağlam olarak öğrendiğini zannettiği hâli kusurlu ve eksik çalışan bir makine olan tamircinin, ortaya çıkabilecek bozuklukları kesin olarak tespit etmesi mümkün olmayacağı gibi, tamir etmiş olmak için ulaşmaya çalışacağı hedef de nihayetinde o makinenin kusurlu ve eksik bir hâli olacaktır.

⁵⁹ Bkz: Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s. 240-318.



Kendinden önceki dönemin değerlerine ve özelliklerine baş kaldırarak inşa edilen, yeni ve eskisine karşı olan değerler geliştirmek suretiyle yapılandırılan modern uluslararası sistem içerisinde ileri sürülmüş teorilerin sistemi kendi değerleri çerçevesinde açıklamaya çalışması ve eksikliklerini, kusurlarını onarma girişimleri de böyle bir mahkûmiyet altındadır. Kaostan kurtulabilmek için sistem dâhilinde düzen arayanın, sistemin doğurduğu kaosun farkına varabilmesi elbette mümkün olamayacaktır. Bugün “Yaratan Tanrı”nın egemenliğine karşı “yaratılan tanrı”nın egemenliğini getiren bir sisteme ait teorilerin, sistemdeki “Yaratan Tanrı” ihtiyacını ortaya çıkaramaması veya “yaratılan tanrı”nın hâkimiyetinin sebep olduğu bozuklukları bulamaması elbette ki tabiidir.

Bu sebeptendir ki, Acharya ve Buzan Batı’nın kendi tecrübeleri doğrultusunda inşa ettiği ve hâlâ Batı’nın yürüttüğü/kontrol ettiği modern uluslararası sistemde neden Batılı olmayan bir Uluslararası İlişkiler teorisinin olmadığını sorarken⁶⁰, iki hususu gözden kaçırmışlardır:

(i) Batı, Batılı olmayana yönelik iki farklı yaklaşım ve tutum sergilemiştir: a) Batılı olmayana, Batı’nın değerlerini benimseterek (elbette zorla) Batılı hâle getirmiş, b) Zorla kendi değerlerini benimsetemediklerini ötekileştirerek hem Batı’nın ve Batı’nın yanında yer alanların düşmanı ilan etmiş hem de sistemdekiler için Batı’nın seviyesine çıkamamış, aşağı ve aşağılık görülmesini sağlamak suretiyle sistem dışı düşüncelerin önünü kesmiştir. (ii) Onlar, Batılı olmayan Uluslararası İlişkiler teorisinin olmamasını sorgularken Batılı teorilerin mahkûmiyetini görememiş olmasına rağmen, yalnız Batılı teorilerin varlığını, bir anlamda modern uluslararası sistemdeki Batılı zihniyetin (paradigmanın) muhkemliğine delil göstermişlerdir.

Sosyalist-komünist ideoloji ile giriştiği mücadeleden galip çıkması neticesinde, liberal-kapitalist ideolojinin alternatifi olmayan, insanlığın uzun süren evrim sürecinde ulaştığı nihai ve en mükemmel sistem olduğunun düşünülmesi⁶¹, bu düşünceyi ortaya atanların (daha kötüsü bu düşünceye inananların) birkaç yüzyıllık modern uluslararası sistemin evvelinin göz ardı edilmesi ile beraber farklı bir geleceği de ihtimal dışı sayması anlamına gelmektedir. Nitekim Fukuya-

⁶⁰ Bkz: Amitav Acharya, Barry Buzan (Eds.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and beyond Asia*, London, New York, Routledge, 2010. Bu eser, bütünüyle aynı sorunun farklı bölgelerdeki cevabını arayan yazılardan oluşmaktadır. Fakat Acharya ve Buzan’ın giriş yazısı tam olarak bu soru ile başlıklandırılmıştır. Amitav Acharya, Barry Buzan, “Why is there no non-Western international relations theory? An introduction”, Amitav Acharya, Barry Buzan (Eds.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and beyond Asia*, s. 1-25.

⁶¹ Liberalizmin hem bütün düşüncelere açık olması hem de mükemmellik iddiasıyla evrenselleştirilmesi gerektiği düşüncesine sahip olması ile içine düştüğü paradoks hakkında bkz: John Gray, *Liberalizmin İki Yüzü*, çev. Koray Değirmenci, Ankara, Dost Kitabevi Yay., 2003.

ma'nın bu düşünce ile temellendirdiği meşhur "Tarihin Sonu" tezi de⁶², bir sondan (tarihin sona ermesinden) bahsetmiş olması sebebiyle eleştirilmiş veya reddedilmiştir. Tamamen modern uluslararası sisteme ait değerler ve kabuller dairesinde kaldığı için veya liberal-kapitalist sistemin insanlığın ulaştığı en mükemmel ve alternatifsiz ideoloji/sistem olduğu iddiasındaki "ideoloji"nin bile başlı başına modernitenin/Aydınlanma'nın ürettiği bir mevhum olması bakımından eleştirilmemiştir. Modernitenin, İslâm dinini uzun bir süre "Muhammedanizm" adı altında, bir ideoloji gibi değerlendirmesinin temelinde de aynı anlayış ve aynı zihniyet dairesinin dışına çıkamamışlık bulunmaktadır.

4. Tanrısız Düzene Karşı İslâm: Paradigmaya Karşı Zihniyet

Soğuk Savaş sonrasında Batı'nın, İslâm'ı ötekileştirmesi ve hedef haline getirmesi konusu mevcut teoriler ve yaklaşımlar⁶³ ışığında anlaşılamadığı için, ancak konunun farklı yönleri hakkındaki teferruatlar üzerinde düşünceler ileri sürülebilmektedir. Bir yandan İslâm'ın Batı için ne zaman tehdit oluşturduğu sorusu üzerinde durup, bu tehdidin Soğuk Savaş'tan daha öncesine dayandığı söylenirken, bir yandan İslâm'ı çeşitli adlarla tasnif ederek bunlardan hangisinin tehdit oluşturduğu araştırılmıştır. Diğer yandan Batı'nın Hristiyan ve Yahudi temellerinden hareketle, İslâm'ın Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerini tehdit ettiği iddia edilirken, başka bir taraftan da İslâm'ın hayatın farklı alanlarına

⁶² Bütün bir tarihi, Hegel ve Marx dikotomisi kapsamında değerlendiren Fukuyama'nın kendi izahı şöyledir: "...oysa bundan böyle büyük ve önemli olaylar olmayacağını öne sürmüş degildim, ben yalnızca tarihin sonundan söz etmişim. Benim tarihten anladığım, bütün zamanların bütün insanların deneyimlerini kapsayan eşsiz ve bağlantılı bir evrim sürecidir. Bu tarih anlayışı büyük Alman filozofu Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in anlayışıyla yakından ilişkilidir. Bu anlayış, onu Hegel'den devralan Karl Marx'la günümüz düşünce yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ve "ilkel" ya da "ilerici", "geleneksel" ya da modern gibi farklı kavramları farklı toplum biçimlerine ilişkin olarak kullanmamızda ifadesini bulmaktadır. Gerek Hegel gerekse Marx insan toplumlarının, kölelik ve tarımsal kendine yeterlilik üzerine kurulu ilkel kabile topluluğundan başlayarak ve teokrasinin, monarşinin ve feodal aristokrasinin çeşitli biçimlerinden geçerek modern liberal demokrasiye ve teknik ilerleme tarafından belirlenen kapitalizme kadar bağlantılı bir gelişme gösterdiğini kabul etmişlerdi. Bu gelişme, düz bir çizgi izlememiş olsa da, ne bir rastlantıydı, ne de insan aklının dışında cereyan etti. İnsanların yaşamının tarihsel "ilerleme" ile gerçekten daha iyi ya da daha mutlu olup olmadığı sorusu ise tarihsel sürecin kendisiyle ilgili değildir.

İnsan toplumlarının gelişmesinin sonsuza kadar sürüp gideceğine ne Hegel, ne de Marx inanıyordu. Daha çok, insanlık en derin özelemlerine uygun düşen bir toplum biçimine ulaştığında gelişmenin sona ereceğini kabul ediyorlardı. Yani her iki düşünür de "tarihin sonu"nu varsayıyordu. Hegel için bu liberal devlet, Marx içinse komünist toplumdur." Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev: Zülfü Dicleli, 2. Baskı, Gün Yay., İstanbul, 1999, s. 8.

⁶³ Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi anlatmak için ileri sürülen teoriler hakkında bkz: Ahmet Davutoğlu, "The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)Order", *Perceptions*, 2(4), December 1997-February 1998.



ilişkin yaklaşımları ve emirleri göz önünde bulundurularak ekonomi veya devlet yönetimi gibi müstakil alanlardaki tehditlerine bakılmıştır. Bunlardan başka iki çeşit yaklaşım daha var ki, diğerlerine nazaran daha geniş perspektifli olmasına rağmen onlar da sistem dairesini aşabilmekten uzak kalmıştır. Birincisi, İslâm'ın değil de Müslümanların veya İslâm Dünyasının Batı için tehdit oluşturduğunu ya da oluşturamayacağını mesele edinen yaklaşımdır. İkincisi ise İslâm'ın Batı'yı tehdit ettiği düşüncesinin gerçeği yansıtmadığı ve İslâm'ın tehdit olarak gösterilmesinin esas tehdidin veya tehditlerin perdelenmesi, gündeme gelmemesi için kullanılan bir strateji olduğu yaklaşımıdır.

İslâm'ın Batı için neden tehdit olduğunu, şayet tehdit değilse ileri sürülen ve gerçeği yansıtmayan bu iddianın arkasındaki hakikatin ne olduğunu sistemin kontrolünü elinde bulunduranların ve İslâm'ı tehdit olarak sunanların bilmesine karşın sistem dairesinde kalarak uluslararası ilişkileri analiz edip teoriler geliştirilenler pek fazla anlayamamaktadır. Bunun sebebi, sistemi kuranların ve yönetenlerin kendi kurdukları sistemin dışındaki dünyayı bilmeleri, buna mukabil sistemin içinde yer alan ve bütün dünyayı sistemin değerlerinden hatta bu sistemden ibaret sayanların, yani sistem dairesine mahkûm olanların sistem dışındaki ve sisteme karşı olan bir duruma kapalı olmalarıdır. Nasıl eksik ve kusurlu işleyen bir makineyi sağlam olarak öğrenen tamirci, bozuklukları doğru bir şekilde bulamayacak ve tamir neticesinde ulaşacağı nihaî durum en iyi ihtimalle o eksik ve kusurlu durum olacaksa; modern uluslararası ilişkiler sistemini tek ve doğru sistem olarak öğrenen bir uzman veya akademisyen/teorisyen de sisteme karşı olan ve sistem dışı bir durumu anlayamayacak, sisteme yöneltilen eleştirileri giderebilmek için de nihaî olarak çoğunluğun benimsediği sistemin kuruluş tarihi olan 1648'e dönecektir ki, mevcut durum da bu şekildedir.

Evvelâ, bugün başta ekonomik, siyasî, askerî ve hatta sosyal alanlar olmak üzere birçok bakımdan Batı'ya nazaran geri kalmış ve bu geri kalmışlık sebebiyle ciddi meselelerle karşı karşıya olan, geri kalmışlığın ötesinde sayılamayacak kadar çeşitli hâle gelerek bölünmüş Müslümanların veya İslâm Dünyası'nın Batı için somut bir tehdit oluşturduğunu düşünmek zordur. İslâm'ın tehdit görülme ve gösterilme sebebi, ancak Batılı paradigmaya⁶⁴ karşı duran bir zihniyet olmasıyla açıklanabilecektir. Bu zihniyet sağlam bir "Yaratan Tanrı" inancı ve anlayışıyla, Batılı (aynı zamanda hâkim) paradigmanın temelinde yer alan tanrısız bir düzen kurgusuna veya tanrıyı öldüren "yaratılan tanrı" düzenine karşı başkaldırma potansiyeli yüksek tek zihniyet kabul edilmektedir. Öyle ki, birey ve bireyin menfaatlerini esas aldığı söylemesine rağmen, mevcut sistemin kontrolünü elinde tutanların yönetimini kolaylaştırabilmek için toplumların geleneksel değerlerini aşındırarak tedricen yok edecek, bireyi sadece ekonomik açıdan

⁶⁴ Paradigma kavramının yerine biz, zihniyet kavramını kullanmaktayız. Zira paradigma da zihniyetin bir ürünüdür. Fakat birbirinin yerine kullanılmasının mana itibarıyla pek sakıncası olduğu kanaatinde değiliz. Burada gösterilen karşıtlık ise, paradigmanın Batılı, zihniyetin ise bize ait bir kavram olmasıdır.

tatmine yöneltmek suretiyle toplumun parçası olarak taşıdığı ve koruması gereken toplumsal değerlerinin olduğunu her geçen gün biraz daha unutturacak bu sömürgeci yapıyı sürdürmeyi hedefleyen Batılı paradigmaya karşı; hayatın her alanında adaleti ve hakkı emreden, herhangi bir kesimin/sınıfın egemenliği ve imtiyazı yanında diğerlerinin haklarının gasp edilmesini kesinlikle yasaklayan zihniyet.

Akla ve rasyonalizme dayalı modern uluslararası sistemin temel yaklaşımı, yani Batılı paradigmanın esası olan reelpolitik, her gelişmeyi ya da gerilemeyi ekonomik sebeplere dayandırarak izah etmektedir. Devletlerin akıllı ve akılcı olacağı ön kabulü ile menfaatlerinin teminine dayalı politikalar belirleyeceği düşünülmektedir. Burada akla dayalı olma esası baştan kabul edilmiş olmasına rağmen, bu aklın ölçüsü ve kıstasları belirlenmemiştir. Akla dayalı hareket etme kuralı, menfaatlere nispet edilmiştir ki, bu durum menfaatlerin büyük ölçüde ekonomik açıdan değerlendirildiği ve bugün itibarıyla mevcut paradigma daire-sinde alternatifi düşünülmemeyen kapitalizmin⁶⁵ de esası olduğu için sistemin sorgulanmasını engellemektedir.

Bir düzen kurmaktan veya sistem geliştirmekten maksat kaosu engellemekse şayet, modern uluslararası sistemin son birkaç asır boyunca bu sistemi belirleyenler eliyle, ahlâkın denetiminde yaşamının yerine ikâme edilen, tüketime, bireysel menfaate ve bencillığe dayalı hayat tarzı ile daha da önemlisi bu hayat tarzının evrenselleştirilmesi sebebiyle bir kaosa sürüklendiği söylenebilir. İnsanlığın her geçen gün daha da vahşileştiği, kendisinden başkasını düşünmeyen, kendi menfaatleri doğrultusunda başkasının gerekirse hayatına dahi göz diken, Churchill'in sembolleşmiş ifadesiyle 'bir damla petrolü, bir damla kandan daha değerli' gören bir anlayışın neşet ettiği paradigmanın⁶⁶ dünyayı bir kaosa sürüklediği her geçen gün daha fazla inanılan bir düşünce hâline gelmektedir.⁶⁷ Bu açıdan, bilimin en önemli prensiplerinden entropi prensibine göre de bir zihniyet olarak İslâm'ın, Batılı paradigmanın ötekisi görülmesi kolayca anlaşılabilir. Entropi prensibine göre, bir sürecin üzerinde daha üstün bir kontrol olmadıkça o süreç kaosa meyillidir. Dolayısıyla, bireyin ve toplumun davranışlarını belirli ölçüde sınırlandırarak bir düzen oluşturan ahlâkı aşındıracak şekilde bireyselliği ve bireyseliği iyi gösteren, zevki ve tüketimi teşvik eden hayat

⁶⁵ Burada sadece kapitalizmin anılmış olması, sosyalizme galebe çalmış ve insanlığın ulaştığı en mükemmel sistem kabul edilerek artık bütün dünyada benimsenmiş olmasındandır. Ancak sosyalizmin de kapitalizm kadar materyalist olduğu ve ekonomik menfaatleri esas aldığı bilinmektedir.

⁶⁶ Modern siyaset teorisine, paradigma düzeyinde farklı yaklaşımlara dikkat çeken bir çalışma için bkz: Ahmet Davutoğlu, *Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory*, Lanham, Maryland, University Press of America, 1993.

⁶⁷ Fanon'a *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabını yazdıran uygulamaların faili olan zihniyetin (paradigmanın) kaosu ortadan kaldıran/kaostan kurtaran bir düzen kurduğunu düşünmek elbette zordur.



tarzının benimsendiği bir tüketim toplumu⁶⁸ inşa etmek, her ne kadar kitleleri daha kolay kontrol edilebilir kılması bakımından bu süreci yönetenler⁶⁹ için başarı kabul edilse de uzun vadede bir kaosa yol açtığı için, dünyayı bu paradigmaya baş kaldıracak bir zihniyet arayışına itmiştir.⁷⁰ Yani efendi ahlâkına karşı köle ahlâkının isyanına.

Batılı paradigmanın, kendisine karşı ortaya çıkan böyle bir meydan okumanın önünü alabilmek için geliştirdiği strateji ise, yine paradigmanın kurgusallığını ve kısırlığını açıkça gösterir nitelikte olmuştur. İslâm'ı ötekileştirerek, esasında bir *diğeri* olan sosyalizmi ötekileştirip ve bu *pseudo öteki*⁷¹ evrenselleştire-

⁶⁸ Kapitalizmin ortaya çıkardığı tüketim kültürü hakkında bkz: Yavuz Odabaşı, *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumun Tüketen Toplumu*, İstanbul, Sistem Yay., 1999; Cengiz Yanıklar, *Tüketimin Sosyolojisi*, İstanbul, Birey Yay., 2006; Abdulkadir Zorlu, *Üretim Kapitalizminden Tüketim Kapitalizmine Üretim ve Tüketim Teorileri*, Ankara, Glocal Yay., 2006; Mike Featherstone, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1991; Robert Bocoock, *Tüketim*, çev. İrem Kutluk, Ankara, Dost Kitabevi Yay., 1997; Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2008.

⁶⁹ Modernite ve Post-modernite bağlamında Batı'nın inşa ettiği düzene Alexandr Dugin'in, Gilles Deleuze'un fikirleri üzerinden yaklaşımı dikkat çekicidir: "Devasa bir post-modern program. Arkaik ve dini açıdan bakıldığında ise saf ve mutlak bir satanizm. Aslında, Batı'nın inşa ettiği toplum, Deccalcıdır. Genetik mühendislik -bana göre, son insanları görüyoruz. Çok yakında gelecek olan "post-insanları" henüz görmedik. Bunlar mutantlar, klonlar, cyborglar (siberetik varlıklar) olacak. Ve onlar sadece bilimkurgu veya fantezi değil. 19. yüzyılda yazılmış tüm bilimkurgu külliyatı 20. yüzyılda gerçekleşti. Bütün bunlar yarının şeyleri ki hepsini göreceğiz. Ve bu, Batı toplumunun post-modernite altında ulaştığı dejenerasyonun sonu bile değil". "Pure Satanism": Alexander Dugin on Postmodernity in "Western Society", <http://www.youtube.com/watch?v=quxWhp5y23E>.

⁷⁰ Modern uluslararası sistemin günümüzde saplandığı çıkmazdan kurtulabilmesi için önerilen çözümlerden ve güncel tartışmalardan en önemlisi olan çokkültürlülük de bu bağlamda, Batılı paradigma dairesinde gerçekleştirilebilir olmaktan uzak olduğu için böylesine büyük bir meseleye çözüm olabilecek nitelikte değildir. Zira modern uluslararası sistemin ve Batılı paradigmanın sahip olduğu *kurgusal öteki* [*Öteki* algılaması için yaptığımız *ontolojik (doğal) öteki* ve *kurgusal (modern) öteki* şeklindeki ikili tasnif hakkında geniş bilgi için bkz: Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s. 47-58] anlayışı doğrultusunda *öteki*yi *kendileştirmeye* çalışan ve *öteki*ye hayat hakkı tanımayan, *öteki*yle bir arada var olmaya tahammül edemeyen Batılılar, her ne kadar çokkültürlülük adı altında çok sayıda kültürün bir arada var olmasını kabul edeceğini beyan etse de, bu beyanla eş zamanlı olarak yoğun bir şekilde *öteki*ye ait zihniyeti *kendi* için zararsız hâle getirme girişimlerini de yürütmektedir. [*öteki*yi *kendi* için zararsız hâle getirme girişimleri hakkında, İslâm'ı ılımlılaştırma adı altındaki değerlendirmemiz için bkz: *A.g.e.*, s. 283, 299, 304] Kaldı ki, esasında Batılı paradigma tarafından kabul edilemeyecek kadar *kendinin* yapısına aykırı olan çokkültürlülük, İslâm'ın *ontolojik (doğal) öteki* anlayışı çerçevesinde zaten bir mecburiyet olarak mevcuttur. *Öteki* ile bir arada var olma mecburiyeti, İslâm'ın en temel emirlerindendir. Bkz: *A. g. e.*, s. 40-41.

⁷¹ *Kendi, öteki, diğeri ve pseudo öteki* kavramsallaştırmaları için bkz: *A. g. e.*

rerek mağlup ettiği gibi yenmeyi planlamış ve bunu da İslâm'ı kendisinden korkulması gereken bir inanç olarak göstermek suretiyle başaracağını düşünmüştür. İslâmofobi adı altında geliştirilen bu yeni stratejinin kurgusallığı hem kavram düzeyinde hem de kapsam/anlam düzeyindedir. İslâmofobi kavramında bir fobi (korku) olarak İslâm'ın yer alması, kurgusallığın en önemli göstergesidir. Aslında Müslümanlardan duyulan “korku”yu ve Müslümanların davranışlarındaki olumsuzluğu anlattığını iddia eden bu kavram, İslâmofobi olarak ifade edilmesiyle bir dini, mensuplarının uygulamalarıyla mahkûm etmektedir. Kavram şayet anlattığını iddia ettiği anlamı vermek isteseydi Müslümanfobi (*Muslimophobia*) olması gerekirdi. Zira Müslüman'ın yanlış İslâm'a mal edilmemelidir. Bu sebeple İslâmofobi, içeriğinden evvel mensupları yerine İslâm'ın kendisini anan (korku ile birlikte) bir kavram olarak kurgusaldır.

Müslüman yerine İslâm'ın kullanılmış olması ve böylece korkuya sebep olanın din olduğunun gösterilmesi, İslâm'ın bir din olarak suçluluğunu veya suça teşvik edenin ve bu vesileyle korkuya yol açanın bizzat İslâm olduğunu anlatır.⁷² Bu durum inandığını iddia eden fakat gerçekte inanmayan birinin eylemini de inandığını iddia ettiği dine yükleyecektir ki, böylesine bir ihtimalin varlığına imkân tanınması dahi bu kavramın kurgusallığını kanıtlamaya yetecek kuvvettedir. Zira bugün, 11 Eylül saldırıları dâhil çok sayıda eylemin Müslümanlar tarafından değil de Müslümanların suçlanmasını isteyenler tarafından gerçekleştirildiği⁷³ düşüncesini kabul edenlerin (ABD ve Avrupa dâhil) çokluğu bu duruma emsal gösterilebilecek ve görmezden gelinemeyecek bir vakıadır.

İslâmofobi kavramının yanı sıra bazı Avrupa ülkelerinde bu kavramın yerine kullanılan anti-İslâmizm (*anti-Islamism*) de aynı çerçevede değerlendirilebilir. Hatta bir korku yerine doğrudan doğruya karşıtlık (*anti*) ifadesinin kullanılması İslâmofobi için söylediklerimizin anti-İslâmizm'de daha keskin bir gerçek olarak görülmesine sebep olacaktır.

⁷² İslâm'ı suçlamak, Müslüman'ın iyi olabileceği ihtimalini göz ardı etmektir. Müslüman'ın suçunu İslâm'da görüp, onu baştan suçlu kabul etmek, her hâlükarda suç işleyeceği inancıyla Müslüman'a karşıtlığı hatta müdahaleyi meşru kabul etme anlayışını doğurur. Böyle bir anlayışa misal olarak, “Moskova'daki bombalama olaylarından sonra eski bir KGB yetkilisinin televizyonlarda ‘çocukların öleceği bilinse bile kimyasal silahlar kullanılabilir’ demesi ve gerekçesini de ‘Çeçen çocukların geleceğin suçluları’ olmasını göstermesi” verilebilir. Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Bir Barış ve Bir Savaş”, *Palandöken*, 20 Aralık 1999.

⁷³ 11 Eylül saldırılarının bizzat ABD tarafından tertiplendiği konusunda bkz: Matt Hale, *The Truth About 9-11 How Jewish Manipulation Killed Thousands*, Creativity Publications, Second Printing, 2002; Aydoğan Vatandaş, Mustafa Aydın, *Kod Adı Kılıçbalığı: 11 Eylül Senaryosu*, İstanbul, Karakutu Yay., 2005; Steve Smith, “Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11”, *International Studies Quarterly*, No. 48, 2004, s. 499–515. Ayrıca 11 Eylül saldırılarındaki faili sorgulayan belgeseller de hazırlanmıştır: <http://loosechange911.com/>.



İslâmofobi veya anti-İslâmizm bir karşıtlığı ifade etmesi bakımından birçokları tarafından anti-semitizme ve Yahudi karşıtlığına benzetilse de⁷⁴ yukarıda ifade ettiğimiz hususlar, anti-semitizm (Yahudi karşıtlığı) kavramlarında mevcut değildir. Anti-semitizmde ve Yahudi karşıtlığında karşıtlık Yahudi'yedir. Bu açıdan ele aldığımızda İslâmofobi veya anti-İslâmizm, *öteki* olarak Müslümanlar yerine bir zihniyet olarak İslâm'ı gören ABD'nin *ötekiye* yaklaşımını gösterir ki, ABD'nin *ötekiye* bu şekilde yaklaşımının, Batı üst biriminin geleneksel Avrupalı temsilcilerinden farkını da ortaya koymaktadır.⁷⁵

Yahudi karşıtlığı, sadece Avrupa'da yaşayan ve içinde bulunduğu toplumun bir parçası olan Yahudilere karşı olma durumunu ifade etmiştir. Oysa İslâm karşıtlığı, Avrupa'da ve Amerika'da yaşayan Müslümanlara karşı olmaktan ibaret sayılamaz. İslâm her ne kadar bir üst birim olarak büyük ve güçlü bir temsilciye sahip değilse de uluslararası sistemde Batı üst biriminin *ötekisi* olarak durmaktadır. Bu bağlamda İslâm'ın Batı üst biriminin *kendi* bilincine ve zihniyetine *öteki* olmasını ifade etmesi bakımından İslâmofobi kavramı, Batı üst biriminin *ötekiye* yaklaşım siyasetinin ürünü olması hasebiyle kurgusaldır, fakat bununla beraber gerçeği yansıtan bir kavramdır. Yani gerçekten *ötekinin* Müslümanlar değil de İslâm olduğunu dışa vurur.⁷⁶

⁷⁴ Anti-İslâmizm/İslâmofobi ile anti-semitizm karşılaştırması için bkz: Özcan Hıdır, "Anti-İslâmizm ve Anti-Semitizm: Tarihsel ve Kavramsal Farklılıklar ve Benzerlikler", Kadir Canatan, Özcan Hıdır (Ed.), *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiye Yay., 2007, s. 63-99; Matti Bunzl, "Between Anti-Semitism and Islamophobia: Some Thoughts on the New Europe", *American Ethnologist*, Vol. 32, No. 4 (November 2005), s. 499-508; Andre Gingrich, "Anthropological Analyses of Islamophobia and Anti-Semitism in Europe", *American Ethnologist*, Vol. 32, No. 4 (November 2005), s. 513-515.

⁷⁵ Amerika'nın *ötekiye* (İslâm'a) yaklaşımı, Avrupalı devletlerin *ötekiye* yaklaşımından farklılık göstermektedir. Şöyle ki, ABD, *öteki* olarak İslâm'ı gördüğünü açıkça beyan etmekte ve hem bir zihniyet hem de bir din olan İslâm'ın yapısını değiştirerek, *kendi* bilinci oluşturma kabiliyetinden mahrum bırakmayı amaçlamaktadır. Mesela Orta Doğu'daki uygulamalarında, bir taraftan bölgedeki insanlara "özgürlük" getireceğini iddia ederek "Daha önce büyük güçlerin sömürdüğü bölgeyi biz demokratlaştırmak ve çağdaşlaştırmak istiyoruz" derken, diğer taraftan liberal-kapitalizmi ve Batı'ya ait hayat tarzını cazip kılmaya çalışarak Müslümanları İslâm'dan ayırmaya çalışmak yerine, İslâm'ı "ılımlılaştırarak" zararsız hâle getirmeyi hedeflemektedir. Avrupalıların *ötekiye* yaklaşımı ile belirlenen ve yaşanan dönemi modern, Amerika'nın *ötekiye* yaklaşımındaki farklılığı ortaya koyan ve bu doğrultuda yaşanan dönemi ise post-modern dönem olarak adlandırmak mümkündür. Zira bu şekildeki adlandırma, aynı zamanda modern ile post-modern mefhumları arasındaki farklılığı, zihniyet perspektifinden de ortaya koymuş olacaktır. Bkz: Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s. 308-310.

⁷⁶ "İslâmofobi, Batı üst biriminin geleneksel/kadim *öteki* algılamasının yeniden adlandırılmış hâlidir." Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s. 306.

Öteki tanımlanırken iki kavram vurgulanmıştır. Birincisi 'radikal İslâm' ve ikincisi de terörizmdir. Bu kavramlardan birincisi *kurgusal öteki*yi anlatmak bakımından çok önemlidir. Zira İslâm'ın radikali ile ne kastedildiğini anlamak mümkün değildir. İslâm'a bağlılığın veya inancın tutuculuğundan/radikallığından söz edilebilse bile İslâm'ın kendi tutuculuğundan bahsetmek mümkün değildir. Bu sebeple, radikallığından bahsedilmesi gereken İslâm değil Müslüman olmalıdır. Bununla beraber, radikal bir İslâm olduğu iddiası veya kurgusu, sadece ılımlı İslâm gibi İslâm'ın radikal olmayan çeşitlerinin de olduğunu ileri sürmek gibi başka bir kurgunun önünü açmak için yapılmış olmalıdır.

Bir dinin farklı algılamalarından/yorumlarından biri diğerlerine nazaran bazı konularda daha fazla bağlılığı veya tavizsiz (katı) olmayı öngörüyor olabilir. Lâkin böyle öngörüsü olan algılamaların/yorumun tabiatıyla bir adı olacaktır. Umumiyetle mezhepleşmeye (bir mezhep olarak adlandırılmaya) yol açmış bu tür farklı algılamaların/yorumların olduğu ve bazı konulardaki tutuculuğu İslâm'ın diğer mezheplerine göre daha fazla olan mezheplerinin olduğu söylenebilir.⁷⁷ Ancak unutulmamalıdır ki, bir vâkıa olan böyle farklılaşmaların muhakkak surette adı vardır. Adının olmaması ise var olmadığını gösterir ki, radikal İslâm tam da böyle bir durumdur. İslâm'ın radikallığı söz konusu edilemez. Kastedilmek istenen, kendi içinde diğer bir koluna nazaran daha radikal tarafları olan bir İslâm anlayışı ise, bu kolun daha önce adının koyulmuş olması gerekirdi. Oysa bize göre *öteki* kurgulamasının bir parçası olan bu adlandırma, bir yanlışlık yapıldığı hüsn-ü zannıyla değerlendirilse dahi, radikal tutumları olan ve kendilerinin Müslüman olduğunu söyleyen bir topluluğu kastetmek maksadıyla o topluluğun adını vererek, eğer yeni zuhur eden bir topluluk ise yeni bir ad koyarak hatta mümkünse kendilerinin çağırılmak istediği ad kullanılarak anılması gerekirdi.⁷⁸

Öteki tanımlamasında vurgulanan ikinci kavram ise 'terörizm'dir. Tanımı konusunda mutabakat temin edilememiş olan terörizm, 11 Eylül sonrasında yürütüleceği ilan edilen Haçlı Seferi'nin sebebi sayılmış ve bu Haçlı Seferi'nin hedefine koyulan İslâm'ın bir niteliği olarak gösterilmiştir. Yine bu konuda ileri sürülen spekülâtif düşünceler üzerinde durmaksızın, meselenin diğer yönüne bakabilmek uluslararası sistem itibarıyla önemli olacaktır. Terörizm adlandırmasının ehemmiyeti, uluslararası sistemin ana eksenini olan *kendi-öteki* çatışmasında zaman zaman görülebildiğini ifade ettiğimiz işbirliği durumunun 11 Eylül sonrasında belirmesine kaynaklık etmesindendir. Şöyle ki, 11 Eylül'ün hemen ar-

⁷⁷ Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik: İslâmi Köktencilik'in Tarihi Temelleri*, İstanbul, Kitap Yay., 2006, s. 15.

⁷⁸ Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s. 304-305.



dından uluslararası terörizmle mücadele adı altında Batı üst birimi ile İslâm'ın⁷⁹ işbirliği yapmış olması, adlandırmanın terörizm şeklinde olmasından kaynaklanmıştır.

5. Aydınlıktan Aydınlanmaya: Orta Asya'da İslâm'ın Temsilden Fobiye Dönüşümü

Modern uluslararası ilişkiler sisteminin inşasında, yapılan inşaatın maliyetini karşılayan sömürgecilik, bütün dünyada aynı şekilde işletilmiştir. Bu sebeple, Güney Amerika'da uygulanan sömürgecilik politikası, hangi bölgenin sömürüldüğü fark etmeksizin Afrika'dakinden veya Orta Asya'dakinden farksızdır. Aynı kurgusalığa sahip anlayıştan kaynaklandığı için hangi devletin sömürdüğü de önemsizdir.

Bağımsızlıktan çok önce İspanya ve Portekiz'in mirasına konan İngiltere, diplomasi oyunları, bankacıların sömürü gücü ve tüccarların dolandırma yetenekleriyle, geçen yüzyıl boyunca bu yapıyı köklü biçimde yerleştirdi. “bizim için vatan Amerika'dır” demişti Bolivar, ancak Büyük Kolombiya beş ülkeye bölündü ve kurtarıcı yenildi. Bolivar, General Urdaneta'ya, “Asla mutlu olamayacağız, asla!” demişti. Buenos Aires'in ihanetine uğrayan San Martin madalyalarını söküp atmış, askerlerine Amerikalılar diyen Artigas ise, Paraguay'da sürgünde ölmüştü tek başına. Rio de la Plata valiliği dört ayrı parçaya bölünmüştü. Orta Amerika Federal Cumhuriyeti'nin kurucusu Francisco de Morazan, kurşuna dizilerek öldürülmüştü. Beş parçaya bölünen Orta Amerika'ya, 1903'te, Teddy Roosevelt'in Kolombiya'dan ayırdığı Panama da eklenecekti.

Sonuç açıktır: Bugün çokuluslu şirketlerin her biri, sınırlarla paramparça olmuş, iletişimden yoksun Latin Amerika'dan daha fazla birlik duygusu içinde çalışır.⁸⁰

Güney Amerika'da ABD veya İngiltere'nin yaptıkları ve kurguladıkları ile Orta Asya'da Rusların yaptığı neredeyse teferruatlarına kadar aynıdır. Kolay sömürebilmek ve sömürünün devamlılığını sağlayabilmek için evvelâ parçalara ayırmak, ardından da yapay değerler oluşturmak suretiyle uzun bir süre birbirleriyle anlaşabilme ve sömürene/sömürülmeye başkaldırma ihtimalini ortadan kaldırmak temel strateji olmuştur. Galeano onun için, “Gerçeğin ne olduğuna bakmadan onu değiştirmenin sihirli bir yolu yok. Latin Amerika'daki sorun bu. Onu göremiyoruz, kendimize körüz, çünkü kendimize başkalarının gözüyle bakmaya şartlandırılmışız” diyordu.

⁷⁹ Elbette buradaki İslâm'dan kasıt, bir üst birim olarak temsil kabiliyetinden yoksun olması hasebiyle belli başlı Müslüman (halkının çoğu Müslüman) devletler ve onların tutumudur.

⁸⁰ Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, çev. Atilla Tokatlı, Roza Hakmen, İstanbul, Çitlenbik Yay., 2006, s. 328-329.

Sömürgeciler, bir taraftan sömürüyü ve sömürgeciyi güçlü göstermenin yanı sıra neredeyse kendilerini sömürülen toplumlara dost gösteren yapay değerler oluştururken⁸¹, diğer taraftan sömürülen toplumun kendi değerlerini unutturmak için bu değerleri kötü göstermiş ve nihayetinde bu toplumlar kendilerini sömürgecinin bakışıyla görececek, onların tanımlamalarına göre tanıyacak hâle getirilmiştir. Öyle ki, uzun zaman sonra anladıkları bu duruma ilişkin ancak, “aptallığa oldukça benzeyen bir suskunluk içindeydik”⁸² diyebilmektedirler.

Sömürgecilik dönemlerine ait, sömürülen toplumları tanımlamaya yönelik çalışmaların ve bu doğrultuda yapılan yorumların hep tek taraflı (sömürenler lehine) olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Amerika'nın keşfini, *öteki* meselesi bağlamında inceleyen Todorov'un⁸³, istilacıların yerlilere yaklaşımının bir nesneden farksız olduğuna, dolayısıyla da bu dönemin analizini yapmak için kullanılacak mevcut kaynakların/belgelerin öznelliğine ilişkin hatırlatması fevkalade önemlidir. Zira elimizde, misyoner istilacılar tarafından yazılan ve tamamen tek taraflı olan bu yazıları karşılaştırabileceğimiz, yerlilerin düşüncelerini ve tecrübelerini anlattıkları hiçbir belge ve kayıt bulunmamaktadır. O zamandan

⁸¹ Bu durum sadece belli bölgelerde ve toplumda olmadığı gibi, kısa süreli veya dönemsel de olmamıştır. Hem dünya çapında aynı yöntemler uygulanmış hem de uzun vadeli politikalar şeklinde yürütülmüştür. “Beylikten devlete, devletten imparatorluğa geçiş sürecini tamamlayarak gücünün zirvesine ulaşan Osmanlı İmparatorluğu, Kanunî döneminin ortalarından bilhassa III. Murad (1574-1595)'dan itibaren 18. asrın sonuna kadar süren bir çözülme sürecine girmiştir. Bu modernite/batılılaşma sürecinde, Karlofça (1699)'dan sonra ülkenin üzerine çöken kâbus ortamında bir lâlenin ömrü gibi kısa bir süre devam eden Lâle Devri önemli bir dönüm noktasıdır. Tanzimat ise, bu sürecin ulaştığı sonucu ve başlayan yeni bir dönemi ifade eder. Orta Asya Türkleri için de bu asır, adım adım Rus işgaline doğru giden bir dönemin başlangıcı olmuştur.” Osman Horata, “Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe: Lâle Devri'nden Tanzimat'a Türk Edebiyatı”, *Türkler*, Cilt 11, s. 573.

“Osmanlı'daki zihniyet değişiminde, Batılı ülkelerle artan ilişkilerin ve kurulan elçiliklerin özel bir önemi vardır. Elçiliklerde seküler bir anlayışla kendisini yetiştirmeye başlayan Osmanlı aydınları, modernleşme eğilimini besleyen temel kaynak olmuştur. Paris'e 1720/21'de elçi olarak gönderilen Yirmi sekiz Mehmed Çelebi'nin sefaretnamesi, zihniyet dünyasındaki değişimi/çözülüşü göstermesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu eserde olduğu kadar, daha önce hiç bir eserde Batı kültür ve medeniyetine duyulan hayranlık ifade edilmemiştir. Yönetim kesiminde kendisini hissettirmeye başlayan modernite/batılılaşma eğilimi, öncelikle savunma alanında kendisini göstermiş; bu eğilim saray, ordu ve resmi kurumlardan başlayarak, başta mimari olmak üzere, musiki, tezyinat, giyim-kuşam ve hayat tarzını da etkilemeye başlamıştır.” *A.g.e.*, s. 575.

⁸² Koriyucu Cunta'nın Başkaldırı Bildirisi, La Paz, 16 Temmuz 1809. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, s. 11.

⁸³ Tzvetan Todorov, *The Conquest of America: The Question of the Other*, Fransızca'dan çev. Richard Howard, University of Oklahoma Press, New York, 1999.



günümüze kalan nesnel kalıntılar ise, yerlilerin hayat tarzlarını ve inançlarını, nesneleri değerlendirircesine⁸⁴ ele almıştır.⁸⁵

Bu şekilde yürütülen sömürgecilikle birlikte güç kazanan ve güç kazandıkça evrenselleşen Batılı paradigmanın pratikteki yansıması olan emperyalist politikaların en önemli emsallerinden biri Rusya'nın Orta Asya'daki uygulamaları olmuştur.⁸⁶ Aydınlanma'nın kendisine sirayetinden itibaren Batılı paradigmayı tamamen benimseyen Rusya, Avrupalı devletlerle aynı şekilde davranmış ve kendi hâkimiyet alanında, sahip olduğu paradigmayı (zihniyeti) benimsetmek için bütün vasıtaları kullanmıştır.⁸⁷

Rusya'nın içinde yer aldığı paradigmayı ne kadar benimsediğini ve bunu resmen ifade ettiğini göstermesi bakımından meşhur Gorçakov Deklarasyonu önemli bir örnektir. Zira Rusya, Asya'da yayılış sebeplerini hariciye vekili Prens Gorçakov vasıtasıyla dünya kamuoyuna 3 Aralık 1864'te şöyle açıklamıştır:

Rusya'nın Orta Asya'da karşılaştığı durum, hiçbir sosyal organizasyonu olmayan, yarı-vahşi ve göçebe halklar karşısındaki bütün medenî devletlerin problemleriyle aynıdır. Bu tip durumlarda daha medenî olan devletler kendi sınırlarını ve menfaatlerini müdafaa etmek zorunda kalmışlardır. Hudut bölgesinde huzursuzluğu yaratan gruplar cezalandırıldıktan sonra kuvvetlerimizi geri çekmek mümkün olmamıştır. Verilen ceza çabuk unutulmuş ve geri çekilmemiz bir nevi zayıflık addedilmiştir. Çünkü Asyalılar, görünür ve hissedilir kaba kuvvetin haricinde hiçbir şeye hürmet göstermemişlerdir. Onun içindir ki, biz iki seçenektan birini seçmek durumunda kaldık: Ya verdiğimiz bütün emekler, elde ettiğimiz ticarî menfaatler ve sınır boylarında kurduğumuz emniyet tertibatlarını unutup her şeyden vazgeçecektik veya bu vahşi Orta Asya memleketlerinin derinliklerine yürüyecektik. Rusya bu ikinci şıkkı tercih mecburiyetinde kaldı,

⁸⁴ Batı rasyonalitesi ve *öteki* hakkındaki antropolojik tartışmalar için bkz.: Joanna Overing (ed.), *Reason and Morality*, London, Routledge, 1985; Martin Hollis ve Steven Lukes (ed.), *Rationality and Relativism*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1982; J. P. S. Uberoi, *The Other Mind of Europe: Goethe as a Scientist*, Delhi, Oxford University Press, 1984.

⁸⁵ Bkz: Ali Akay, "Ötekinin Sorunsallaştırılması", 500. *Yılında Amerika*, Recep Ertürk, Hayati Tüfekçioğlu (Ed.), Bağlam Yay., İstanbul, 1994, s. 103-113.

⁸⁶ Bu dönemde Batılı devletler Sovyetler Birliği'ni *öteki* olarak göstermelerine rağmen, Rusların Orta Asya'daki uygulamalarını beğeni ile anlatan ve onaylayan haberlerin/yazıların İngiliz ve Fransız basınında yer alması önemli bir göstergedir. Bkz: Will Myer, *Islam and Colonialism, Western Perspectives on Soviet Asia*, Routledge Curzon, London, 2002.

⁸⁷ Rusların, Türkmenlerle yaptığı Göktepe Savaşı devam ederken, 10 Mayıs 1880 tarihinde hazırladığı antlaşma metninde yer alan, "Bütün tarihî belgeler, el yazmalar ve kitaplar Ruslara teslim edilecek" hükmü, doğrudan fikrî yapıyı hedef alan ve zihniyet değiştirme/dönüştürme amacını ortaya koymaktadır. Hazırlanan antlaşma metni hakkında bkz: Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1995, s. 109.

tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuzey Amerika'da, İngiltere'nin Hindistan'da, Fransa'nın Cezayir'de ve Hollanda'nın kolonilerinde yaptıkları gibi.⁸⁸

Siyasî tarihe “Büyük Oyun” adıyla geçen, Orta Asya bölgesi üzerinde İngilizlerle giriştikleri rekabette, sömürgecilik döneminin sömürgeyi metropolden yönetme (kolonyal yönetim) sistemine karşı, gücünü Orta Asya bölgesini doğrudan ülke sınırlarına katma imkânını kullanabilmenin avantajından alarak galip gelen Ruslar, sonraki dönemde hem sömürgeci yöntemlerini hem de imparatorluk (birleşik sınırlar içinde/tek ülkede doğrudan yönetim) yöntemlerini kullanabilmiştir. Bir taraftan sömürgeci devletlerin (başta İngiltere ve Fransa olmak üzere) sömürge bölgelerinde belirledikleri gibi, istendiği zaman çatışma çıkarabilmek veya bölmek için elverişli ihtilaflara dayalı sınırlar çizerken, diğer taraftan sınırın yapaylığından daha öte, hiçbir geçmişi ve dayanağı olmayan devletler inşa edebilmiştir. Bir taraftan çok büyük miktarlarda halk kitlelerini kendi topraklarından alıp ülke sınırları içinde başka bir bölgeye göç ettirebilirken/süretilirken, diğer taraftan bir bölgede üretimi yapılan herhangi bir ürünün (tarım ürününden tabii kaynaklara kadar) işlenmesi için gereken fabrikaları başka bir bölgede kurarak birbirine ve daha önemlisi Moskova'ya bağımlı kılabilmiştir.⁸⁹

Çarlık döneminde işgal edilen Orta Asya'daki Müslüman-Türk halklara da dünyanın diğer bölgelerindeki sömürülen halklara yapıldığı gibi, kendi geleneklerinin ve inançlarının gelişmelerine ve refaha ermelerine engel olduğu söylenirken, ilerleyebilmeleri için medenileşmeleri ve Batılı değerleri benimsemeleri (Batılılaşmaları) gerektiği anlatılmıştır.⁹⁰ Diğer taraftan, emperyalizm eleştirisi ile yönetime gelen sosyalist-komünistlerin (Bolşevikler) de yaptıkları Batılı paradigma dairesinin dışında değildir. Kendileri milliyetçiliğe karşı olmalarına rağmen, Orta Asya Müslüman-Türk halklarını milliyetçiliğe sevk ederek mikro milliyetçilik esasına dayalı ayrılık unsurları oluşturmuştur. Sonra da bu unsurları parçalara ayırmak suretiyle kendisine bağlamış ve yönetilmelerini kolaylaştırmıştır.

⁸⁸ Deklarasyonunun tam metni için bkz: *Correspondence, from 1864 to 1881, Respecting the Movemets of Russia in Central Asia and her Relations with Afghanistan*, Great Britain, Foreign Office, 65/1150, 1882, s. 2-5.

⁸⁹ Muhammet Savaş Kafkasyalı, Raşid Tacibayev, “Tacikistan: Kurgusal Kuruluştan Kurgusal Politikalara”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1 (Yaz 2012), s. 240. (239-266)

⁹⁰ Orta Asya'nın işgali sırasında Rusya Dışişleri Bakanı A. M. Gorçakov yayımladığı meşhur genelgesinde, “Türkistan denen vahşi bölgeye medeniyet götürdüklerini ve onlara kervana saldırma yerine ticaret yapmayı öğreteceklerini” söylüyordu [“Прошлое Казахстана”, Алма-Ата-Москва, 1936г. стр.114-117]. Yine aynı dönemde, Saint Petersburg İmparatorluk Üniversitesi'nin profesörü F. F. Martens de, “vahşi halkların gelişmiş halklar ailesinin üyesi olabilmesi için olgunlaşması gerektiğini” dile getiriyordu. Русские военные историки XIX в. о причинах и мотивах движения России на восток (в Среднюю Азию и Южный Казахстан) <http://kungrad.com/history/st/rushisl/>.



1917'de Çarlık idaresini deviren Bolşevikler Orta Asya'da Batı düşüncesi temelinde millî devletler oluşturma sürecini başlatmıştır. Orta Asya'da ulus-devletler kurmak isteyen Bolşevikler, ilk aşamada Haziran 1920'de Türkistan'ı Uzbekiya, Kırgızya⁹¹ ve Turkmeniya olarak üç parçaya ayırmak için karar almıştır.⁹² Bunların arasında Tacik ve Kırgız (Kara Kırgızlar) unsurlar veya devletler yoktur.⁹³ Daha sonraki dönemde ise, bölge Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan olmak üzere aynen Orta Amerika'da yapıldığı gibi beşe bölünmüştür.⁹⁴

Modern uluslararası sistemin kurgusalılığı ve “yaratılan tanrı”nın sistemi perspektifinden bakıldığında, hem Çarlık Rusya'sının doğrudan Avrupa'dan aldığı Aydınlanma düşüncesi⁹⁵ ışığında bölgedeki İslâm inancını ve Türk kültürünü köhnemiş, ilerlemenin, medenileşmenin önündeki en büyük engel olarak göstermesi hem de Sovyetler Birliği döneminde uygulanan komünistleştirme ve dinsizleştirme politikaları çerçevesinde geleneğe dair ne varsa ortadan kaldırma uygulamaları, farklı ideolojik yapılanmalara rağmen aynı sistemin dışına nasıl çıkılmadığını göstermektedir.⁹⁶ Bu durumun sebebi iki yönlüdür: Birincisi farklı ideolojilerin veya ideolojik yapılanmaların esasında aynı olduğu ve Aydınlanma'nın ürünü olduğu gerçeğidir.⁹⁷

⁹¹ Çarlık Rusya'sı Kazakları Kırgız-Kaysak, Kırgızları ise Kara Kırgız olarak adlandırmıştır. Bkz: N. İ. Grodekov, *Kırgizi i karakırgizi Sır-Darynskoj oblasti*, Yuridicheskiy bit. C. 1. Tashkent, 1889. s. 2-5.

⁹² S. N. Abaşın, *Zarodeniya i sovremennoye sostoyaniye sredneaziatskih natsionalizmov*, <http://www.analitika.org/article.php?story=2005/11/23/015600237>

⁹³ Erkin Rahmonov, *K voprosu o vzaimootnosheniyah mejdu Tadzhikistanom i Uzbekistanom*, 22.11.2005. www.analitika.org/article.php?story=20051122015128161.mht

⁹⁴ “Yaratılan tanrı” anlayışına sahip modern uluslararası sistemi kontrol edenlerin sık sık başvurduğu, aynı zihniyete sahip olan bir bütünü parçalara ayırmak ve bu parçalar için yapay değerler inşa etmek suretiyle dost-düşman algılarını değiştirerek birbirleriyle mücadele etmesini sağlama yöntemi, Çin satrancının bir özelliğine benzetilebilir. Çin satrancında, bizim bildiğimiz satrançtan farklı olarak, oyuncu ele geçirdiği rakibe ait taşı oyunun dışına çıkarmayıp, oyun dâhilinde ve kendi taşı olarak kullanabilmektedir. Bütün hâlindeki bir toplumu önce bölünen ve ardından birbirinden farklı değerlerin bağlı yapıp birbirleriyle çatıştıran bir yapı, bir bölgeyi fethedip yönetenden daha başarılı bir yöntem uygulayabilmiş sayılacaktır.

⁹⁵ Din ve tanrı anlayışının tarih boyunca nasıl bir seyir izlediği ve Aydınlanma'nın tarihin devamlılığı içindeki bu seyri nasıl değiştirdiği hakkında bkz: Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, çev: Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu, Ankara, Ayraç Yay., 2008, s. 441-517.

⁹⁶ Rusya'nın Orta Asya'yı işgal etmesinin ve medeniyet götürdüğünü iddia ettiği dönemin ardından Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte bölge hızla Sovyetleştirilmiş ve yoğun bir baskıyla komünistleştirme faaliyetlerine maruz kalmıştır. Bu dönemde, kısa bir süre önce kendilerine medeniyet getirdiğini iddia eden Ruslar, aynı medeniyet unsurlarının yanlış olduğunu ve komünist ideolojinin benimsenmesi gerektiğini söylemekteydi. Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Orta Asya'da Güç ve Zihniyet”, s. 41.

⁹⁷ “Sosyalizm ve liberalizmin ortak köklerinin Aydınlanma'da olmasına ve teoride sebep ve süreç olarak bir düşüncüyü paylaşmalarına rağmen sosyalizm, liberal piyasa toplumunun bir eleştirisi olarak ortaya çıkmış ve endüstriyel kapitalizme bir alternatif sunma teşebbüsü olarak tanım-

İkincisi ise, ideolojik bir farklılık olsa da aynı sistemin ve paradigmanın içinde olmanın, sistemin yöntemlerini kullanmayı ve bu yöntemleri kullandıkça sistemi daha da kuvvetlendirmeyi beraberinde getirdiği gerçektir.

Bugün Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra beş müstakil cumhuriyet hâline gelen Orta Asya cumhuriyetleri, çok büyük ölçüde halklarının Müslüman olması ve post-modern uluslararası sistemin/"yaratılan tanrı" düzeninin *ötekşi* olan İslâm dairesinde olmaları sebebiyle⁹⁸ küresel politikalar açısından en önemli bölgelerden biri durumundadır. Dolayısıyla İslâm dinine ve Müslümanlara yönelik politikaların ve uygulamaların da tabii hedefi olmaktadır. Uzun bir dönem boyunca İslâm'ın temsil edildiği, ilim, düşünce ve sanat alanında dünyaya ışık tutan eserlerin verildiği Orta Asya, köklü geçmişinin Batılı paradigma için tehlikeli bir geleceğe imkân verebileceği ihtimalinden ötürü daha da önemli sayılmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında, küresel hâkimiyet yani tekrar tek tanrılı bir düzen kurgusu doğrultusunda Orta Asya'daki Müslüman ülkeler, sosyalist-komünist ideolojinin yerini alan radikal İslâm (!) ve İslâmî terör (!) tehdidine karşı mücadeleden en önemli merkezleri hâline gelmiştir.⁹⁹ Bölge hem Afganistan, Pakistan ve İran gibi radikal İslâm adıyla tanımlanmış örgütlenmelerin merkezi durumundaki ülkelere yakınlığı ile hem de kendi bünyesinde ortaya çıkan (çıktığı iddia edilen) bir takım hareketler sebebiyle kısmen de olsa sahip olduğu zihniyet ile mücadele etmek¹⁰⁰ mecburiyetinde bırakılmıştır.¹⁰¹

lanmıştır". Andrew Heywood, *Siyasî İdeolojiler: Bir Giriş*, çev. A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan, Ankara, Adres Yay., 2007, s. 131. Sosyalizm ile kapitalizmin farksızlığını Dirlik de şöyle ifade etmiştir: "AvroAmerika hiyerarşisinin en tepesine yerleşerek insanlığa geleceğini gösterdi. Aynı ilkeye göre de dünyanın hartasını çizdi: Gelişmiş ve gelişmemiş ya da az gelişmiş (modern ve geleneksel veya ileri ve geri) olarak. Kendisinin bilgileri ve kurumları haritanın bir tarafından diğer tarafına nasıl geçileceğini gösteriyordu. Sosyalizm kapitalist modernitenin AvroAmerikan modeline bir vakit kafa tuttuysa da, bunu moderniteyi sorgulayarak değil, aksine daha iyi ve daha düzenli işlediğini iddia ettiği bir modernite adına yaptı. Lakin kapitalist modernitenin savunucularının ileri sürdükleri gibi, zamana mağlup oldu." Arif Dirlik, *Reconfiguring Modernity: From Modernization to Globalization*, Society for International Development, 2003, s. 18.

⁹⁸ Orta Asya devletlerinin ehemmiyeti elbette sadece bu sebeple değildir, lakin yazının perspektifi itibarıyla bu yönden ehemmiyeti belirtilmektedir.

⁹⁹ Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus, mevcut uluslararası sistemin belirleyicisi durumundaki ABD'nin modern Batılı paradigmanın esası olan reelpolitik bakımından da, Orta Asya'daki İslâm'ın varlığını, orta ve uzun vadede Rusya'ya ve Çin'e karşı önemli bir koz olarak kullanabileceğidir. Unutulmamalıdır ki, hem Rusya'nın hem de Çin'in Müslümanlar konusunda önemli hassasiyetleri vardır ve daha önemlisi her iki ülkedeki Müslüman toplumların aynı zamanda Türk olması sebebiyle ana bağlantısı Orta Asya'dır.

¹⁰⁰ Kendi zihniyeti ile mücadele etme durumuna misal olarak, Özbekistan'da ve Tacikistan'da 18 yaşından küçüklerin camilere girmesinin yasaklanması verilebilir. "Tajikistan moves to ban adolescents from mosques", <http://wwwn.org/articles/35599/?place=caucasus> (01.08.2011);



Modern uluslararası sistem içinde yer alan ve sistemin işleyişine mugayir herhangi bir tutum sergilemeyen, hatta tutum seviyesine ulaşmamış fikirler bile ortaya atmayan Orta Asya devletleri, her ne kadar kendilerini sistem dâhilinde yavaş yavaş geliştirmeye ve kalkındırmaya çalışsalar da, sistem tarafından sahip oldukları zihniyet potansiyeli sebebiyle ötekileştirilmiş ve bu anlamda hedefe oturtulmuş durumdadır. Zira yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, modern uluslararası sisteme göre, daha da önemlisi küresel hâkimiyet için kurgulanan “tek tanrılı düzen” açısından tehdit Müslümanlar değil bizatihi İslâm’ın kendisidir ve bu sebeple Orta Asya Müslüman-Türk toplumları/devletleri, inançları ve sahip oldukları köklü zihniyet geçmişi ile potansiyel olarak en yakın tehdit unsurlarından görülmektedir.

Sonuç

Aydınlanma düşüncesinin Rusya tarafından benimsenmesi, Rus Aydınlanması’nın ise Orta Asya Müslüman Türk toplumlarına büyük bir baskıyla dayatılması neticesinde ortaya çıkan, kendi geçmişinden ve değerlerinden uzaklaşıp kurtuluşu başkalaşmakta gören bir anlayışın doğması, küresel ölçekte yaşanan bir değişimin/dönüşümün bölgesel yansımasıydı aynı zamanda. “Yaratan Tanrı”yı dışlayıp esasında tanrısız fakat çok “yaratılan tanrı”lı bir düzen kurgulayan modern Batılı paradigma, bu dönemde uydurulmuş, bir sözde Kazak atasözündeki manada tezhür etmiştir: “Quday kögin biylesin jerime meniñ tiymesin”.¹⁰²

Bir zamanlar, dünyanın en büyük âlimlerini, fikir adamlarını ve sanatkârlarını yetiştiren, bu hâliyle bütün dünyaya ışık tutan Orta Asya, evvelâ sahip olduğu değerlerin ve *kendi* bilincinin bu ışığın kaynağı olduğu hakikatini yitirmiş ve ardından da bu değerlerin kendisini karanlığa sürüklediğine inandırılmıştır. Mâturîdî’lerin, Harezmi’lerin, Farabî’lerin, Birunî’lerin, Hoca Ahmet Yesevî’lerin, Uluğ Bey’lerin, Fahreddin Râzî’lerin ve daha nicelerinin ilhamını inancından ve kendi değerlerinden alarak yetiştirdiği Orta Asya’daki Müslüman Türk toplumlar ve bu toplumların aydınları, bu kurgu neticesinde kendi değerlerinin gerilemeye ve karanlığa sebep olduğunu düşünmüştür. Bir kez karanlıkta olduğu ve bu karanlığın kendi değerleri sebebiyle olduğuna inanınca¹⁰³, medenileşmek ve karanlıktan kurtulmak için Aydınlanma’ya sarılmak beraberinde gel-

“Tajik Children Banned From Mosques”, www.onİslâm.net/english/news/asia-pacific/452698-tajik-children-banned-from-mosques.html (01.08.2011); “Özbekistan’da Ramazan Yasakları”, www.dusuncegundem.com/content/view/561/29/.

¹⁰¹ Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Orta Asya’da Güç ve Zihniyet”, s. 43.

¹⁰² “Tanrı göğü yönetsin, benim yerime karışmasın” anlamına gelmektedir. Аян Нысаналин (Құрастырған), *Қазақттың Мақал-Мәтелдері*, Алматы, ҚазАқпарат, 2004, с. 186.

¹⁰³ Kendisini unutmayı ve kendisine yabancılaşmayı belki de en güzel ifade eden benzetme artık çok yaygın olarak kullanılan, Cengiz Aytmatov’un “*Gün Olur Asra Bedel*” romanındaki “mankurt”tur.

miştir. Tıpkı dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi. Zaten Batılı paradigma-
nın, “yaratılan tanrı” düzeninin evrenselleşmesi ve uluslararası sistem hâline
gelmesi ve işlemesi, toplumların bayraklarına kadar yansı(tıl)ması¹⁰⁴ sayesinde
mümkün olmuştur.

Modern ve “çok tanrılı” uluslararası sistem, bazen zorla ve bazen de rızayla
yürütülürken, sistemi kontrol eden ve yürüten ve bu anlamda Batılı paradigma-
nın (zihniyetin) temsilcisi durumundakiler, kurguladıkları sistemi bütün dünya-
ya benimsetmeyi başarmış oldukları gerçeğinden hareketle küresel bir hâkimiyet
inşasına girişmiştir. Küresel hâkimiyet, “çok tanrılı” düzenden tekrar “tek tanrı-
lı” düzene geçiş anlamına geliyordu, fakat bu tanrı “Yaratan Tanrı” değil, “yara-
tılan tanrı” idi. Arzulanan “tek tanrılı” düzeni inşa etmek ve kabulünü temin
etmek için gerekli olan değerlere dayanan evrensel medeniyetin benimsetilmesi-
ne yönelik ise küreselleşme adı altında bir mecburiyet kurgusu oluşturulmuştur.
Karşı koymanın mümkün olmadığına ve ayak uydurmanın kaçınılmaz olduğu-
na inandırılan toplumlara, küreselleşme sürecinde, küresel hâkimiyet için gerekli
olan değerleri yaşatacak ve yaygınlaştıracak bir hayat tarzı pazarlanmaya başla-
mıştır.

İşte “yaratılan tek tanrı” düzeninin temelini oluşturacak değerlerin küresel-
leşme ile evrenselleştirilmesinin karşısında duran ve başkaldırma potansiyeli çok
yüksek olan değerler dizisine sadece İslâm sahip olduğu için, Soğuk Savaş’ın
bitişiyle başlayan bu sürecin daha başında İslâm ötekileştirilmiş ve küresel
hâkimiyeti inşa etmeye çalışanlar tarafından yeni düşman olarak ilan edilmiştir.
Kendi kavramlarıyla, düşünceleriyle, politikalarıyla, stratejileriyle ve uygulama-
larıyla, bir bütün olarak işleyen uluslararası sistemin, “tanrı” anlayışı ve kavramı
perspektifinden değerlendirmesi yapıldığında, Batılı paradigmanın ve tanrısız
bir düzen kurgusunun doğurduğu mahkûmiyet, sadece Orta Asya’da değil,
dünyanın bütün bölgelerinde bu şekilde kendisini göstermektedir.

KAYNAKLAR

“Özbekistan’da Ramazan Yasakları”,

www.dusuncegundem.com/content/view/561/29/.

“Tajik Children Banned From Mosques”, www.onİslâm.net/english/news/asia-pacific/452698-tajik-children-banned-from-mosques.html

“Tajikistan moves to ban adolescents from mosques”,

<http://www.wrn.org/articles/35599/?place=caucasus>

¹⁰⁴ Brezilya’nın bayrağında bulunan kelimeler, Aydınlanmanın ve pozitivizmin esaslarıdır. Bu esasların (düzen ve ilerleme) Brezilya toplumunun bayrağında yer alması, Avrupalılar tarafın-
dan inşa edilen bir kurgunun, başka toplumlar tarafından ne ölçüde benimsediğini göstermesi
bakımından fevkalâde mühim bir emsaldir.



- “Прошлое Казахстана”, Алма-Ата-Москва, 1936г. стр.114-117.
- ABADAN, Yavuz, *Devlet Felsefesi: Seçilmiş Okuma Parçaları*, Ankara, Ankara Üniversitesi S. B. F. Yay., 1959.
- ABASHIN, S. N., Zarojdeniya i sovremennoyoe sostoyaniye sredneaziatskih nastionalizmov, <http://www.analitika.org/article.php?story=2005/11/23/015600237>
- ACHARYA, Amitav, Barry BUZAN (Eds.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and beyond Asia*, London, New York, Routledge, 2010.
- AKAY, Ali, “Ötekinin Sorunsallaştırılması”, *500. Yılında Amerika*, Recep ERTÜRK, Hayati TÜFEKÇİOĞLU (Ed.), Bağlam Yay., İstanbul, 1994, s. 103-113.
- ALBERT, Mathias, Gorm HARSTE, Heikki PATOMÄKI, Knud Erik JØRGENSEN, “Introduction: World State Futures”, *Cooperation and Conflict*, June 2012, 47(2), s. 145-156.
- ALTIZER, Thomas, “Theology and the Death of God”, Thomas J. J. ALTIZER, William HAMILTON (Eds.), *Radical Theology and the Death of God*, Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1966, s. 95-111.
- ANDERSON, Perry, *Passages from Antiquity to Feudalism*, London and New York, Verso, 2000, s. 128-142.
- ARMSTRONG, Karen, *Tanrı'nın Tarihi*, çev: Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu, Ankara, Ayraç Yay., 2008.
- ARON, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. Alemdar Korkmaz, İstanbul, Kırmızı Yay., 2006.
- ASCH, R., H. DUCHHARDT (Eds.), *Der Absolutismus - ein Mythos? Strukturwandel Monarchischer Herrschaft in West- und Mitteleuropa (ca.1550–1700)*, Köln, Böhlau, 1996.
- Augsburger Reichsabschied*,
www.lwl.org/westfaelische-geschichte/portal/Internet/finde/lang-Daten-satz.php?urlID=739&url_tabelle=tab_quelle.
- AXTMANN, Roland, “‘The Myth of 1648’: Some Musings of a Sceptical Weberian Roland Axtmann”, *International Politics*, 43, 2006, s. 519-525.
- AYTMATOV, Cengiz, *Gün Olur Asra Bedel*, çev. Refik Özdek, İstanbul, Ötüken Yay.
- BACIK, Gökhan, “Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”, *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), Yaz 2006, s. 53-84.
- BACIK, Gökhan, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul, Kaknüs Yay., 2007.
- BAUDRILLARD, Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yay., 2003.
- BAUDRILLARD, Jean, *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2008.

- BECK, Ulrich, Wolfgang BONSS, Christoph LAU, "Theorie reflexiver Modernisierung: Fragestellungen, Hypothesen, Forschungsprogramme", Ulrich BECK, Wolfgang BONSS (Hrsg.), *Die Modernisierung der Moderne*, Schurkamp, Frankfurt/Main, 2001.
- BECK, Ulrich, *Was ist Globalisierung?*, Schurkamp, 4. Aufl., Frankfurt/Main, 1998.
- BELL, Andrew, *A History of Feudalism: British and Continental*, London, Longman, Green, 1863.
- BÉMONT, Charles, G. MONOD, *Medieval Europe: From 395 to 1270*, trans. Mary Sloan, New York, Henry Holt and Company, 1902.
- BERLIN, Isaiah, *Isaiah Berlin'le Konuşmalar*, Ramin Jahanbegloo (Söyleşi), çev. Zeynel Kılınç, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2009.
- BLOCH, Marc, *Feodal Toplum*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Doğu Batı Yay., 2005.
- BOCOCK, Robert, *Tüketim*, çev. İrem Kutluk, Ankara, Dost Kitabevi Yay., 1997.
- BODIN, Jean, *Six Books of the Commonwealth*, trans. M. J. Tooley, Oxford, Basil Blackwell, 1955, s. 40-51.
- BOISSONNADE, Prosper, *Life and Work in Medieval Europe: Fifth to Fifteenth Centuries*, trans. Eileen Edna Power, London, Routledge & Kegan Paul, 1949.
- BROWN, Elizabeth A. R., "The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe", *The American Historical Review*, 79(4), 1974, s. 1063-1088.
- BUNZL, Matti, "Between Anti-Semitism and Islamophobia: Some Thoughts on the New Europe", *American Ethnologist*, Vol. 32, No. 4 (November 2005), s. 499-508.
- CANATAN, Kadir, Özcan HIDİR (Ed.), *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiyei Yay., 2007.
- Correspondence, from 1864 to 1881, Respecting the Movemets of Russia in Central Asia and her Relations with Afghanistan*, Great Britain, Foreign Office, 65/1150, 1882.
- DAVIS, H. W. C., *Medieval Europe*, London, Williams and Norgate, 1927.
- DAVIS, Philip J., Reuben HERSH, *Matematğin Seyir Defteri*, çev. Ender Abadoğlu, Ankara, Doruk Yay., 2002.
- David Rothkopf, *Superclass: The Global Power Elite and the World They are Making*, New York, Farrar, Straus and Giroux, 2009.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, "The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)Order", *Perceptions*, 2(4), December 1997-February 1998.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, *Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory*, Lanham, Maryland, University Press of America, 1993.
- DE MESQUITA, Bruce Bueno, "Popes, Kings and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty", *International Studies Review*, 2(2), 2000, s. 93-118.
- DİRLİK, Arif, *Reconfiguring Modernity: From Modernization to Globalization*, Society for International Development, 2003.



- DOEHRING, Karl, *Genel Devlet Kuramı*, çev. Ahmet Mumcu, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2002.
- DOĞAN, İlyas, *Parçalayan Küreselleşme: Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme Çağında Uluslararası Sistem*, Ankara, Yetkin Yay., 2006.
- DUBBY, Georges, *The Early Growth of the European Economy: Warriors and Peasants from the Seventh to the Twelfth Century*, trans. Howard B. Clarke, New York, Cornell University Press, 1974.
- EROĞUL, Cem, *Devlet Nedir*, İmge Yayınları, Ankara, 1990.
- FEATHERSTONE, Mike, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1991.
- FINER, Samuel E., "State and Nation Building in Europe: The Role of the Military", Charles TILLY (ed.), *The Formation of National State in Western Europe*, Princeton, Princeton University Press, 1975, s. 84-163.
- FUKUYAMA, Francis, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev. Zülfü Dicleli, 2. Baskı, Gün Yay., İstanbul, 1999.
- GALEANO, Eduardo, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, çev. Atilla Tokatlı, Roza Hakmen, İstanbul, Çitlenbik Yay., 2006.
- GANSHOF, François Louis, *Feudalism*, trans. Philip Grierson, London, Longmans, 1960.
- GARDNER, Richard N., "The Hard Road to World Order", *Foreign Affairs*, April 1974, 52(3), s. 556-576.
- GILPIN, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
- GINGRICH, Andre, "Anthropological Analyses of Islamophobia and Anti-Semitism in Europe", *American Ethnologist*, Vol. 32, No. 4 (November 2005), s. 513-515.
- GRABER, Robert Bates, "Is a World State Just a Matter of Time? A Population-Pressure Alternative", *Cross-Cultural Research*, May 2004, 38(2), s. 147-161.
- GRAY, John, *Liberalizmin İki Yüzü*, çev. Koray Değirmenci, Ankara, Dost Kitabevi Yay., 2003.
- GRODEKOV, N. İ., Kirgizi i karakirgizi Sır-Darynskoy oblasti, Yuridicheskiy bit. C. 1. Tashkent, 1889.
- GROSS, Leo, "The Peace of Westphalia, 1648-1948", *The American Journal of International Law*, 42(1), January 1948, s. 20-41.
- GÜR, Bekir S., "Matematik Felsefesine Giriş", Bekir S. GÜR (Ed.), *Matematik Felsefesi*, Ankara, Orient Yay., 2004.
- HALE, Matt, *The Truth About 9-11 How Jewish Manipulation Killed Thousands*, Creativity Publications, Second Printing, 2002.
- HAMILTON, William, "The Death of God Theologies Today", Thomas J. J. ALTIZER, William HAMILTON (Eds.), *Radical Theology and the Death of God*, Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1966, s. 23-50.

- HAVIGHURST, Alfred F. (Ed.), *The Pirene Thesis: Analysis, Criticism and Revision*, Boston, D. C. Heath and Comp., 1958.
- HAYİT, Baymirza, *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1995.
- HEATON, Herbert, *Avrupa İktisat Tarihi I-II*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Ankara, Teori Yay., 1985.
- HEIDEGGER, Martin, "The Word of Nietzsche: 'God Is Dead'", Martin HEIDEGGER, *The Question Concerning Technology and Other Essays*, trans. William Lovitt, New York, London, Garland Publishing Inc., 1977, s. 53-114.
- HERLIHY, David (Ed.), *The History of Feudalism*, New York, Prometheus Books, 1979.
- HERSH, Reuben, *What is Mathematics, Really?*, New York, Oxford University Press, 1997.
- HEYWOOD, Andrew, *Siyasî İdeolojiler: Bir Giriş*, çev. A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan, Ankara, Adres Yay., 2007.
- HODGES, Richard, *Dark Age Economics*, London, Duckworth, 1982.
- HOLLIS, Martin ve Steven LUKES (ed.), *Rationality and Relativism*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1982.
- HORATA, Osman, "Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe: Lâle Devri'nden Tanzimat'a Türk Edebiyatı", *Türkler*, Cilt 11, s. 573-592.
- HUGHES, William, "World state? Let's Have More Cheeses and Fewer Bureaucrats", *Financial Times*, October 13, 2012.
- İŞCAN, Mehmet Zeki, *Selefilik: İslâmî Köktencililiğin Tarihi Temelleri*, İstanbul, Kitap Yay., 2006.
- JACKSON, Robert, "Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landscape", *Political Studies*, 47(3), 1999, s. 431-456.
- JESSOP, Bob, "Obstacles to a World State in the Shadow of the World Market", *Cooperation and Conflict*, June 2012, 47(2), s. 200-219.
- JOHNSON, Amber Lynn, "Why Not to Expect a 'World State'", *Cross-Cultural Research*, May 2004, 38(2), s. 119-132.
- KAFKASYALI, Muhammet Savaş, "Bir Barış ve Bir Savaş", *Palandöken*, 20 Aralık 1999.
- KAFKASYALI, Muhammet Savaş, "Orta Asya'da Güç ve Zihniyet", Muhammet Savaş Kafkasyalı (Ed.), *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay., Türkistan, Ankara, 2012, s. 15-52.
- KAFKASYALI, Muhammet Savaş, "Orta Asya'dan Bakarak Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek", *Türkoloji*, Sayı 5(55), Eylül-Ekim 2011, s. 81-92.
- KAFKASYALI, Muhammet Savaş, Raşid TACİBAYEV, "Tacikistan: Kurgusal Kuruluş-tan Kurgusal Politikalara", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1 (Yaz 2012), s. 239-266.



- KAFKASYALI, Muhammet Savaş, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- KRATOCHWIL, Friedrich, "Sovereignty as Dominium: Is there a Right of Humanitarian Intervention?", Gene LYONS and Michael MASTANDUNO (Eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore, London, Johns Hopkins University Press, 1995, s. 21-42.
- LYON, Bryce, *The Origins of the Middle Ages*, New York, W.W. Norton and Comp. Inc., 1972.
- LYONS, Gene M., Michael MASTANDUNO, "Introduction: International Intervention, State Sovereignty and the Future of International Society", Gene LYONS and Michael MASTANDUNO (Eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore, London, Johns Hopkins University Press, 1995, s. 1-20.
- LYONS, Gene M., Michael MASTANDUNO, "State Sovereignty and International Intervention: Reflections on the Present and Prospects for the Future", Gene LYONS and Michael MASTANDUNO (Eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore, London, Johns Hopkins University Press, 1995, s. 250-266.
- MAZOWER, Mark, *Governing the World: The History of an Idea*, London, Penguin Press HC, 2012.
- MYER, Will, *Islam and Colonialism, Western Perspectives on Soviet Asia*, Routledge Curzon, London, 2002.
- NIETZSCHE, Friedrich, *Die fröhliche Wissenschaft*, Stuttgart, A. Kröner, 1921; *The Gay Science*, trans. Walter Kaufmann, New York, Vintage Books, 1974.
- NIETZSCHE, Friedrich, "Twilight of the Idols", Friedrich Nietzsche, *The Anti-Christ, Ecce Homo, Twilight of the Idols, and Other Writings*, trans. Judith Norman, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2005, s. 153-230.
- NIETZSCHE, Friedrich, *Beyond Good and Evil*, trans. Walter Kaufmann, New York, Vintage Books, 1967.
- ODABAŞI, Yavuz, *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumun Tüketen Toplumu*, İstanbul, Sistem Yay., 1999.
- Online Etymology Dictionary*, Douglas Harper, 2001.
- OPPENHEIMER, Franz, *Devlet*, çev. Alâeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Phoenix Yayınları, İstanbul, 2005.
- OSIANDER, Andreas, "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization*, 55(2), (Bahar, 2001), s. 251-287.
- OVERING, Joanna (ed.), *Reason and Morality*, London, Routledge, 1985.
- ÖZİPEK, Bekir Berat, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, Ankara, Kadim Yay., 2005.
- ÖZLEM, Doğan, *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2001.

- PARTINGTON, John S., "H.G. Wells and the World State: A Liberal Cosmopolitan in a Totalitarian Age", *International Relations*, June 2003, 17(2), s. 233-246.
- PHILPOTT, Daniel, "Westphalia, Authority and International Society", *Political Studies*, 47(3), 1999, s. 566-589.
- PIRENNE, Henri, *Hız Muhammed ve Charlemagne*, çev. M. A. Kılıçbay, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- PIRENNE, Henri, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, İletişim Yay., 2009.
- PIRENNE, Henri, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul, İletişim Yay., 1991.
- POGGI, Gianfranco, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, çev. Şule Kut, Binnaz Toprak, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2001.
- RACHMAN, Gideon, "And Now for a World Government", *Financial Times*, December 8, 2008.
- RAHMONOV, Erkin, *K voprosu o vzaimootnosheniyah mejdu Tadjikistanom i Uzbekistanom*, www.analitika.org/article.php?story=20051122015128161.mht
- Random House Dictionary*, Random House, Inc. 2009.
- REYNOLDS, Susan, *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted*, Oxford, Oxford University Press, 1994.
- ROBINSON, William I. and Jerry HARRIS, "Towards a Global Ruling Class? Globalization and the Transnational Capitalist Class", *Science & Society*, 64(1), Spring 2000, s. 11-54.
- RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi I, II, III*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 2008.
- SCHMITT, Carl, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi Yay., 2002; *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, 9. Auflage, Berlin, Duncker & Humblot, 2009; *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, trans. George D. Schwab, Cambridge, Massachusetts, London, MIT Press, 1985.
- SCHMITT, Carl, *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*, Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg, 1934 (2. Auflage, Berlin, Duncker und Humboldt, 1993).
- SCHWENGEL, Herrmann, *Globalisierung mit europäischem Gesicht: Der Kampf um die politische Form der Zukunft*, Aufbau Verlag, Berlin, 1999.
- SHANNON, Vaughn P., "Wendt's Violation of the Constructivist Project: Agency and Why a World State is Not Inevitable", *European Journal of International Relations*, December 2005, 11(4), s. 581-587.
- SLAUGHTER, Anne-Marie, "The Real New World Order", *Foreign Affairs*, September/October 1997, 76(5), s. 183-197.
- SMITH, Steve, "Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11", *International Studies Quarterly*, No. 48, 2004, s. 499-515.
- SOMÇAĞ, Selim, *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1994.



- STEPHENSON, C., "The Origin and Significance of Feudalism", *American Historical Review*, 46(4), 1941, s. 788-812.
- STEPHENSON, Carl, *Mediaeval Feudalism*, New York, Cornell University Press, 1965.
- SWINGWOOD, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 1998.
- TALBOTT, Strobe, "America Abroad: The Birth of the Global Nation", *Time Magazine*, July 20, 1992.
- TESCHKE, Benno, "Debating 'The Myth of 1648': State Formation, the Interstate System and the Emergence of Capitalism in Europe-A Rejoinder", *International Politics*, 43, 2006, s. 531-573.
- TESCHKE, Benno, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, London, Verso. 2003.
- The American Heritage Dictionary of the English Language*, Fourth Edition, 2009.
- THORNDIKE, Lynn, *The History Of Medieval Europe*, Boston, New York, Chicago, San Francisco, Houghton Mifflin Company, 1917.
- TODOROV, Tzvetan, *The Conquest of America: The Question of the Other*, Fransızca'dan çev. Richard Howard, University of Oklahoma Press, New York, 1999.
- UBEROI, J. P. S., *The Other Mind of Europe: Goethe as a Scientist*, Delhi, Oxford University Press, 1984.
- ÜLGENER, F. Sabri, "Kapitalizmin Tarihi Gelişimi", *Ak İktisat Ansiklopedisi*, C. II, Sermet Matbaası, 1973, s. 495-497.
- ÜŞÜR, İşaya, "Geçiş Tartışmaları: Bir Takdim", Maurice Dobb, *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*, çev. F. Akar, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 413-418.
- VAHANIAN, Gabriel, *The Death of God: The Culture of Our Post-Christian Era*, New York, George Braziller, 1961.
- VAN DEN HAAG, Emest, "The Desolation of Reality", William RUSHER, Ken MASUGI, William A. RUSHER (Eds.), *The Ambiguous Legacy of the Enlightenment*, University Press of America, The Claremont Institute, Lanham, Maryland, 1995, s. 68-84.
- VATANDAŞ, Aydoğan, Mustafa AYDIN, *Kod Adı Kılıçbalığı: 11 Eylül Senaryosu*, İstanbul, Karakutu Yay., 2005.
- VIOTTI, Paul R., Mark V. KAUPPI, *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*, Boston, Massachusetts, Allyn and Bacon, 1999.
- WALICKI, Andrzej, *Rus Düşünce Tarihi 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, çev. Alâeddin Şenel, Ankara, V Yayınları, 1987.
- WEBER, Max, "Politics as a Vocation", H. H. GERTH, C. W. MILLS (Eds.), *From Max Weber: Essays in Sociology*, Abingdon, Oxon, Routledge, 1991, s. 77-128.
- WEBER, Max, *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Gürata, Ankara, Ayraç Yay., 2008.

- WEBER, Max, *The Theory of Social and Economic Organisation*, New York, Free Press, 1964.
- WEISS, Thomas G., "What Happened to the Idea of World Government", *International Studies Quarterly*, 2009, 53(2), s. 253-271.
- WENDT, Alexander, "Agency, Teleology and the World State: A Reply to Shannon", *European Journal of International Relations*, December 2005, 11(4), s. 589-598.
- WENDT, Alexander, "Why a World State is Inevitable", *European Journal of International Relations*, December 2003, 9(4), s. 491-542.
- WENT, Robert, "Globalization: Towards A Transnational State? A Skeptical Note", *Science & Society*, 65(4), Winter 2001-2002, s. 484-491.
- WHITE, Lynn Townsend, "What Accelerated Technological Process in the Western Middle Ages?", A. C. CROMBIE (Ed.), *Scientific Change: Historical Studies in the Intellectual, Social and Technical Conditions for Scientific Discovery and Technical Invention, from Antiquity to the Present*, Heinemann, London, 1961, s. 272-291.
- WHITE, Lynn Townsend, *Medieval Technology and Social Change*, Oxford, Oxford University Press, 1962.
- YALVAÇ, Faruk, "Devlet", Atila ERALP (Der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul, İletişim Yay., 2005, s. 15-52.
- YANIKLAR, Cengiz, *Tüketimin Sosyolojisi*, İstanbul, Birey Yay., 2006.
- YURDUSEV, A. Nuri, "'Uluslararası İlişkiler Öncesi'", Atila ERALP (Der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul, İletişim Yay., 2004, s. 15-56.
- ZACHER, Mark W., "The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force", *International Organization*, 55(2), Spring 2001, s. 215-250.
- ZORLU, Abdulkadir, *Üretim Kapitalizminden Tüketim Kapitalizmine Üretim ve Tüketim Teorileri*, Ankara, Glocal Yay., 2006.
- Аян Нысаналин (Құрастырған), *Қазақттың Мақал-Мәтелдері*, Алматы, ҚазАқпарат, 2004.
- ПУСТАРНАКОВ, В. Ф., *Философия Просвещения в России и во Франции: опыт сравнительного анализа*, Москва, Изд. РАН, 2001.
- Русские военные историки XIX в. о причинах и мотивах движения России на восток (в Среднюю Азию и Южный Казахстан) <http://kungrad.com/history/st/rushisl/>.
- УТКИНА, Н. Ф., А. Д. СУХОВ (Отв. ред.), *Русская мысль в век Просвещения*, Москва, Наука, 1991.
- ЩУКИН, В. Г., *Российский гений просвещения*, Москва, Изд. РОССПЭН, 2007.



A Plan for a Godless System: International Relations and Its Reflections on Central Asia

Dr. Muhammet Savas Kafkasyali

ABSTRACT

With regards to their structure and characteristics which were originated from the Enlightenment mentality whose basis encompass Reform, The Renaissance and Industrial Revolution which were experienced by Europe, modern international relations are Western centred. Further to that, modern international system is Western-centred because it has been directed by Westerns for the last two or three centuries.

Modern state which is the most important element that differentiates the new order that is equipped with the mechanisms to rescue from the darkness of the middle age and prevent from falling into such a darkness once again, from the previous/old periods has not only become different from the previous periods because it is dominant but also it has lead to

the modern international relations system because it is dominant. Modern and dominant state has replaced god in the new and secular system; and based on this representation, the international relations system has become a polytheistic one. It is an international system consisting of states (represented in this article as gods) that are separated from one another with definite borders and which are sovereign within their own borders.

Considering the middle age as Dark Age, Europeans have killed the God whom they think to have caused all of the problems, and this murder has lead to the state of being modern, modern thought, modern community, modern state and modern international relations system. Not only god but also godship died, and instead of the "The Creating God", inevitably, a god ("The Created God") has been created.

Westphalia Peace which is commonly referred as the start of the modern international relations system symbolises the birth/ creation of the "created god", in terms of its representation herein and modern international system. With Westphalia, a period came to an end and a new period started. Westphalia Peace defined the state as the basic actor of European political system. Also, the understanding on which the basic and universal teaching of Christianity was based were shaken at their core and forced to be replaced with a rational understanding. Although the hatred which was caused by the domination and suppress of church which had continued for centuries and had caused many problems was against the church itself, it gradually aimed god because of the fact that church claimed that it was given suppressing power by god and that it represented god.

Indifferent to Catholic Church's universalising whatever it believed to be true, those who rebelled against the church and even against god tried to universalise what they believed to be true. Unlike Church's universalising its true by imposing them, modern Europeans showed the whole world that the one and only right way was that which was right and appropriate for them, not only through exploiting the power they had but also through thought of obligation and dream of ideals.

At the beginning, the system which was against the domination of God and the Church but was based on the domination of state worked like a charm. However, as the time passed by, the existence of many gods led to the desire for increasing the Godship area (zone of influence) for the gods who became more powerful in the system, and it led to requirement for the change of system so that this desire was realised. Termination of the modern period was because of the fact that it failed to meet the needs of a dominant power (or dominant powers) of the system besides the fact



that it was punished before the planning a godless order design. Post-modern international system is constructed so that it meets these needs.

The reason why post-modernism has not exceeded modernism is not because it failed but because it was not wanted to exceed and this is why it is called post-modernism. In post-modern era, the structure of modern international system consists of states that are separated from one another with definite borders and which are sovereign within their own borders makes a plan through which the strongest powers will abolish their borders as much as possible under the guise of “globalisation”, and destroy of small gods against the big gods by means of making small gods bound to/ dependent on big gods and, at the end, establish a system in which only one god dominates the whole world.

In the post-modern era, globalisation and unification-based constructions and policies have replaced civilisation/development/modernisation centred constructions and policies of modern era. Today, popular culture and free competition based capitalist-liberal economic system which is based on provision of consumption and individual benefits is pretended to be the inevitable and also the most ideal one for the whole world. While the policies which increase welfare and provide the opportunity to live comfortably are shown as good policies; sovereignty, national culture, requirements of belief and moral values are shown as worthless and simple ones against universal culture and values. Although the structure those who have power want to construct is not like the structure of a state in form, with its institutions and organisations, it is a structure in which, mentally, all nations will act with their own will together as if they were combined as one nation, believing that every step which is taken and decision which is given based on the universal/global values is for their benefit and without feeling worry about future by no means.

Thought that the reason for the existence of a theory and its basic starting point is the effort to explain the issue it handles, it will be seen that none of the theories and approaches which have been developed to explain how modern international system functions and explain its structures have such a capability. As it does not have capability to see the whole, let alone offering the ways to repair the defects of the system, it cannot even determine the changes in the functions of the system. In this condition, let alone analysing any development or decline in the process and structure of the whole system like the repairer of the system, it is no more than the mechanism to approve the system and those who have created and control the system.

Those who seek an order in the system so as to avoid chaos will never have the capability to be aware of the chaos. It is very natural that today

the theory of a system which has brought the domination of the “created god” instead of the “The Creating God” does not meet the needs for “The Creating God” and that it cannot find out the dysfunctions caused by the domination of the “created god.”

As the subject regarding the West's otherising Islam and turning it into a target in the aftermath of Cold War cannot be understood in the light of existing theories and approaches, only opinions can be explained about the details of different sides of the subject matter. On one side, the question about what time Islam start to threaten West is focused on and it is explained that this threat dates back to before Cold War, on the other side Islam is divided into different groups with different labels and discussed which is a threat. Because of its Christian and Jewish bases of the west, Islam is claimed to threat for Christianity and Judaism on one hand, Islam's approach to such specific issues in the life are analysed and they are claimed to be threat to economy and state governing on the other hand. There are two more approaches. Although they have a wider perspective in compression with the other ones, they have also failed to exceed the framework of the system. First one is the approach which argues whether not Islam itself but Muslims or Muslim World threaten West or cannot threaten it. Second approach argues that the claim regarding threat of Islam to West does not reflect the reality and that considering Islam as a threat is a strategy for covering the real threats so that they are not put on agenda.

First of all, Muslims or Muslim word which are undeveloped mainly in terms of economic, politics, military and even social areas in compression with West and which faces serious problems because of this underdevelopment and, beyond this, divided into uncountable divisions can hardly be thought to threat West. The reason why Islam is considered and shown as a threat can only be the fact that it is against the Western paradigm. This mentality is considered as the only mentality which has a strong approach and belief of “The Creating God” and which has potential to rebel against a godless order plan that underlies the Western (and also dominant) paradigm or against the “created god” order which killed the god.

A mentality that orders justice and right in all spheres of the life and that strictly prohibits revoking the rights of others for paving the way for domination and privilege of a group/class is against Western paradigm which aims to gradually destroy the traditional values of communities so as to make governing easy for the dominants of today although it claims that it bases on the individuals and individual interests and which aims to continue a colonization structure which directs individuals to forget their social values, which they have as a part of their community and they



should protect, by means of directing individuals into only economic satisfaction.

Central Asia states which take part in the modern international system and which do not only beware of having any stance against the system but even do not bring forward opinions that are not at the level of a stance have been otherised by the system and, in a way, portrayed as target because of the potential they have no matter how they try to develop themselves gradually within the system. As mentioned above, according to the modern international system, more importantly, in the view of “monotheistic order” planned for the global domination, the real threat is not Muslims but it is Islam itself. Therefore, Muslim-Turkish nations/states of Central Asia are considered as one of the closest threat because of their belief and the deep-rooted historical mentality they have.



Вымышленное Мировоустройство Без Бога: Международные Отношения и его Отражение в Центральной Азии

Доктор Кафкасялы Мухаммет Саваш

РЕЗЮМЕ

Современные международные отношения основываются на идеях Просвещения, охватывающих такие пережитые Европой эпохи, как Реформы, Ренессанс и Промышленная революция, поэтому по сути и по своим особенностям они являются западно-ориентированными. А так как в последние два-три столетия развитие современной международной системы направлялось Западом, то эти отношения также являются западно-центристскими.

После пережитой эпохи Возрождения появилось новое понятие Современного государства, суверенитет которого выводил из застоя, существовавшего в эпоху Средневековья, строй, всячески препятствовавший возвращению к нему и тем самым способствовал формированию современной системы международных отношений. Современное суверенное государство заменило Бога в новом и светском



мироустройстве и основываясь на этом система международных отношений приняла образ политеистической системы международных отношений. То есть эта международная система построена из государств (в данном случае – представляющих богов), которые отделены друг от друга четко очерченными границами и обладают абсолютной властью и независимостью в пределах своей территории.

Европейцы, считавшие Средневековые эпохой мрака и тьмы, убили Бога, который, по их мнению, являлся причиной всех пережитых тягот и это преступление стало генезисом современности, современной мысли, современного общества, современного государства и современной системы международных отношений. Вместе с Богом умерла божественность, а потому возникла необходимость в новом Боге. Так, вместо убитого «Бога-создателя» появился «созданный Бог».

Вестфальский мир, считающийся началом современной системы международных отношений, с точки зрения указанной нами системы божественного уподобления, символизирует рождение «созданного Бога». С Вестфальским миром закончились все прошлые эпохи и началась новая эра, отличная от всех предыдущих. Вестфальский мир охарактеризовал государство как основной актор политической системы Европы. Вместе с этим, мировоззрение, основанное на фундаментальном общемировом христианском учении, было глубоко потрясено и было вынуждено оставить позиции под натиском мировоззрения, основанного на разуме. Ненависть, возникшая в результате многовековой власти и давления церкви, ставшей причиной многих бед, в первую очередь обратилась против самой церкви, после чего перешла на того, кого представляла эта церковь, кто давал ей власть и силу – на Бога.

Как когда-то католическая церковь распространяла то, что считала истиной так же и те, которые восстали против нее, а вместе с ней против религии и бога, стали распространять свои истины в глобальном масштабе. В ответ стараниям церкви распространять свои истины путем принудительности, вместо того, чтобы использовать свою силу, современные европейцы противопоставили единственный путь развития мира, который основывался на установке вымышленных обязательств и идеалов, которые действуют в пользу европейцам.

Эта многобожья система, опирающаяся на суверенитете государства, в противовес суверенитету бога и церкви, в самом начале работала безупречно. Однако со временем наличие слишком большого количества богов стало причиной расширения зон божественности (сфер влияния) более сильных богов и чтобы удовлетворить появившиеся запросы возникла необходимость изменить систему. Конец современного периода наступил не из-за того, что было какое-то сожаление за создание безбожного общественного порядка, а из-за того, что система

не отвечала требованиям и не удовлетворяла спросы правящих элементов этой системы. Так началась разработка постмодернистской международной системы, направленной на удовлетворение новых требований.

Постмодернизм не смог превосходить модернизм не потому, что попытка стала безуспешной, а из-за не желанности превосходить его, и потому называется «постмодернизм». В эпоху постмодернизма наиболее сильные представители этой системы под прикрытием «глобализации» предусматривают возможность пересмотра границ, существующие в современной международной системе, построенной из государств, которые отделены друг от друга четко очерченными границами и обладающими абсолютной властью и независимостью в пределах своей территории, привязать более мелких и слабых Богов к более сильным, и, в конце концов, полностью поглотить их, оставив только одного всемогущего Бога.

Место воображений и политики, ориентировавшиеся, в современном периоде, на цивилизацию, прогресс, модернизацию, в постмодернистском периоде заняли воображения и политика, центрами которых являлись глобализация и интеграция. На сегодняшний день, капиталистическая либерально-экономическая система, основанная на популярной культуре и свободной конкуренции, опирающиеся на потреблении и личных интересов, предлагается как неизбежность и, в то же время, как идеал для всего мира. В то время, как политика, повышающая уровень благосостояния и возможность беззаботной жизни демонстрируется как самая лучшая политика, так суверенитет, национальная культура, вера, нравственные ценности, напротив глобальной культуры и ценности, теряют свою цену и предлагаются как неценные и маловажные. Те, которые контролирует постмодернистскую международную систему, стараются строить структуру, которая по своей сути хоть и не похожа на структуру и образованию государства, но в этой системе мысленно все общества будут действовать с идеалом объединения под одной крышей государства, при этом каждый, опираясь на мировые/глобальные ценности, будет верить, что все действия и решения, принятые контролирующими, производятся ради его интересов, и не будет необходимости беспокоиться за свое будущее.

Если считать, что причиной появления теории, и, что отправной точкой ее действия является стремление истолковать исследуемый вопрос, то можно заметить, что ни одна из совершенствованных и предложенных теорий или подходов, пытающихся истолковать структуру и движения современной международной системы, не способны сделать это. Неспособные увидеть целостность, эти теории, не только не могут предложить пути по устранению недостатков системы, но и не в



состоянии изменить ее действие. Таким образом кроме неспособности стать реставратором данной системы, способным проанализировать, появляющиеся в движении и структуре системы, прогресс либо регресс, теории, вместе с системой, существуют как одобряющий механизм для контролирующей систему.

Тот, кто пытается найти порядок внутри этой системы чтобы избавиться от хаоса, вряд ли сможет понять самого хаоса, порожденного системой. На сегодняшний день теории, связанные с системой, приносившей суверенитет «созданного Бога» напротив суверенитета «Бога создателя», не могут преподнести необходимость «Бога создателя», и конечно же вряд ли сумеют найти и понять те разрушения, исходящие от власти «созданного Бога».

По причине того, что объявление Западом ислама «другим», то есть «чужим» остается необъяснимым под светом существующих теорий и подходов после окончания холодной войны, допустимы лишь мысли относительно деталей в различных аспектах этой темы. С одной стороны, останавливаясь на вопросе о том, что, когда же ислам стал представлять угрозу для Запада, говорилось, что эта опасность появилась еще до «холодной войны», с другой стороны велись исследования относительно классификации ислама под различными названиями, где выяснялось который из них представляет опасность. А также, ориентируясь на то, что Запад обладает христианской и иудейской основой выдвигались утверждения о представлении опасности Ислама для Христианства и Иудаизма с одной стороны, и, с учетом того, что Ислам имеет, отличающиеся от них, подходы и требования в различных областях жизни, рассматривался как угроза для независимых сфер жизни, таких как экономика и государственное управление. Помимо вышеперечисленных, существуют еще два вида подхода, обладающие наиболее широкие перспективы, однако, несмотря на это, они также не в состоянии превышать рамки системы. Первый из них –это подход, проблематикой которого является представление опасности не Ислама в частности, а скорее существование либо отсутствие опасности со стороны мусульманов и Исламского мира в целом. Второй подход – это стратегия, скрывающая реальную опасность, под прикрытием того, что исламские идеи несут опасность для Запада, и, что ислам сам по себе большая угроза.

Трудно представить себе конкретную угрозу Исламского мира или мусульманов для Запада, отставшие в экономической, военной, политической, и даже социальной сферах по сравнению с Западом, в последствии чего обреченные на серьезные проблемы и раздробленные на многочисленные государства. Разъяснением причины выставления Ислама объектом угрозы является существование менталитета,

противостоящего Западной парадигме. Этот менталитет, с прочной убежденностью и пониманием «Бога-Творца», воспринимается как единственный менталитет с высоким потенциалом, способным противостоять порядку «Созданного Творца» Западной парадигмы, основанием которой является вымышленный порядок безбожия или убийцей Бога «Созданного- Бога». То есть, напротив Западной парадигмы, которой несмотря на утверждения о том, что ее базой является индивидуум и обеспечение индивидуальных интересов личности, для облегчения управления контролирующей существующей системой, постепенно уничтожающая, раздвигая традиционных ценностей обществ, направляя человека лишь к удовлетворению экономических потребностей, а также стремящейся с каждым днем на поддержание колониальной структуры, постепенно ассимилируя социальные ценности, защита которых считается его долгом; стоит этот менталитет, который во всех сферах жизни предписывает справедливость и правосудие и запрещает узурпировать права других рядом с классовым господством в любом секторе, имеющем привилегии.

Государства Центральной Азии, занявшие свою нишу в современной международной системе, постепенно стремясь к развитию и процветанию внутри системы, не выступают против работы этой системы, более того – даже не думают о нечто подобном, но они считаются «чужими» для системы по причине потенциального менталитета и в этом смысле взяты на мишень. Как мы уже упомянули выше, с точки зрения современной международной системы и более того, с точки зрения "монотеистического порядка", построенного для глобального господства, угрозой являются не мусульмане, а сам Ислам, и по этой причине мусульманские и тюркские общины/страны Центральной Азии, обладающие убеждением и коренным менталитетом прошлого, потенциально представляются как наиболее непосредственные элементы угрозы.